Klaare en beknopte VERHANDELING

VAN DE

Natuur en Werkinge der Menſchelijke Zielen,

ENGELEN EN DUIVELEN,

VERVAT

In gewiſſelde brieven tuſſchen de HEER

WILLEM van BLYENBERGH,

EN

WILLEM DEURHOFF.

t'AMSTERDAM,

By JAN ten HOORN, Boeckverkooper over het Oude Heeren Logement, 1692.

VOOR-REEDEN.

TRaag en nalaatig te zijn, omtrent het onderzoek der waarheyd, het belang van ziel en Zaaligheyd willens te verwaarloozen, en het groot gewicht der Geeſtelijke goederen niet te overweegen, heeft by de menſchen in het algemeen zodaanige diepe wortelen geſchooten, dat men het onbeweegchelijke ſtip, om de aardkloot uit zijn as te lichten, eerder ſchynt te zullen ontdekken, dan het menſchelijk geſlacht van dien vadſigen euvel herſteld zien.

Indien de waarheeden van het zinnelijk leevens beleid afwijken, en afgetrokken beſpiegelingen vereiſchen, dan ſchynen ze de menſchen niet aan te gaan, en een noodeloos werk zich zelven daar aan toe te paſſen. Men houd zich vergenoegd met de uitſpraak der bewindsmannen, of nietige onderſcheydingen, die op onbeproefde onderſtellinge ſteunen.

De overdenking van het weeſen en de werkinge der Geeſten, is zo zeldzaam, als of de menſchen, denkende onophoudelijk, nimmer dachten wat denken is, en als of het kennen onbekend aan zich zelven was. Wy zien hier van overvloedige blyken, na dat de Heer Bekker de vryheid gebruikt heeft van zijne gedachten over deeze ſtoffe bekend te maaken, het groot getal der beuzelſchriften die voor en teegen dien Heer in 't licht koomen, en de boosaardige wraak en heerſchſucht daar eenige zyner vyanden hem meede aanvallen; tergen het gedult der verſtandigen, en vermoeyen de vreede-lievende. Onderwylen is het geſchil in dien ſtaat, dat ſtaande de onderſtellingen van weder zyde toegeſtaan, de Heer Bekker van zijn gevoelen niet af te brengen is; gelyk daerom alle zijn teegen ſchryvers by na niet anders dan ſchermſlagen in de lucht doen, en 't geen wel eer van de Geeſten als met onderſcheid bevat was, ſchynt door dit nieuwe gekyf weeder in verwarring ter needer te zinken

De Schryvers deezer brieven, hebbende eenige jaaren herwaards, over de gewichtigſte Godgeleerden en Wijsbegeerige vraagſtukken, veele geſchriften gewiſſelt, zijn door de ruchtbaare Geeſten-twiſt van den draad hunner handelingen een weinig afgerukt, door dien de *Heer van Blyenbergh* begeerig was, om te weeten, wat *Deurhoff* hier omtrent byzonder gevoelden: en dewijl dien Heer geluſt heeft zijn aanmerkingen daar over te laaten gaan, zo heeft men geoordeeld, in de algemeenheid deezer beroering, en na dat zo veele hunne gedachten hebben uitgeboezemd, niet ongeraaden te zijn, het gevoelen van *Denrhoff*, dat noch de Heer Bekker, noch zijn teegenſtrevers begunſtigd, beneffens de aanmerkingen van de *Heer van Blyenbergh*, in het licht te brengen, of miſſchien door een gevoelen, dat noch met den een noch met den ander ingewikkeld, en door enkele overdenkingen, zonder eenig eigen-belang uitgevonden is, een maatiging in het onweeder der Geeſten-twiſt te bekoomen was.

Dus de reedene waarom deeze brieven te voorſchyn koomen, bekend gemaakt hebbende, gelieve de Leezers de zelve te overweegen, met zodanig een vryheid, als ze van de Schryvers toegeſteld zijn; dewyl daar door de waarheid op een onbelemmerde wyze ontdekt, en des menſchen gemoed, als bewuſt dat ze als dan niet uit gewoonten of na toegeneegendheid oordeelen, tot een geruſte en verzeekerden geſteldheid te brengen is.

EERSTE

EERSTE BRIEF.

WILLEM DEURHOFF,

Aan de HEER

WILLEM van BLYENBERGH.

Mijn Heer en waarde Vriend,

GEzien hebbende, uit UE. aangenaame van 30. Januarius deezes Jaars, de begeerten om mijn bevattinge van het weezen en de werkinge der geesten te weeten, zo diend deezen om zulks kortelijk aan U E. te zeggen. Om dan mijn zelven wel uit te drukken, zal het dienstig zijn, het geen ik besluiten wil, van klaare en vaste beginzelen af te leiden; en tot dien einde eenige stellingen voor af in te voeren, betreffende de kenniſſe der oorzaak ende des gewrochts. Door oorzaak versta ik geen *inblijvende* of *uitvloejende*, of *eindelijke*, of wat geslacht van oorzaaken meer mochten genoemd worden, maar alleen *werkende oorzaak*, en stelle dan,

1.

Oorzaak doed een weezen bestaan dat vormelijk wat andere dan zijn oorzaak is.

2.

Gewrocht is niet door zich, maar door zyn oorzaak in weezen.

3.

Oorzaak kan niet veroorzaākt zyn, om dat hy als dan tot den rang der gewrochten zou behooren.

4.

Oorzaak heeft begin noch einde, noch duuring, om dat dit afhanging uitdrukt, maar oorzaak is van zich: dewyle nu dat God door zich bestaat, en de schepzelen van een oorzaak af hangen, zo moet men

belyden, dat God de oorzaak is, en dat de ſchepzelen zijn gewrochten zijn.

5.

De ſchepzelen hangen van God af, in alles wat ze zyn, en daar kan in weezen noch in werking niets voorvallen, of God is daar van den eenigen werker. God alleen is den voortbrenger, de ſchepzelen zyn het voortgebrachte. Dit gaat zo algemeen door, dat men van geenig ſchepzel in eenig opzicht zeggen kan, dat het van of door zichzelven beſtaan of werken zou.

6.

Dewyle dan God volſtrektelijk, en alleen, alles doed, zo zijn het loutere misvattingen, 't geen van allen tyden de arbeidzaame vernuften heeft opgehouden, waanende dat'er een *zaamenloop der werkinge Gods met die der ſchepzelen* geſteld, en *tweede* of *onder oorzaaken*, gegeeven moeſten worden.

7.

Het ſchepzel met alles wat daar in voorvald word van God veroorzaakt, het is een uitgewerkte van zijn wil, zodaanig, dat het, aan de zyde Gods aangemerkt, die alles in de waare eeuwigheid door een enkele daad doed, een eenig gewrocht is: en het geene wy onderhouding noemen, beſtaat enkelijk in een wyze van onze tydelyke denking, zonder dat God van zijn zyde, eenige nieuwe daad doed, om het geſchaapene te doen volharden. Waar uit volgd, dat God door zijn werkinge geen gewrocht in een gewrocht ſteld, en dat een ſchepzel geen onderwerp kan zijn waar in God iet veroorzaakt, om dat het onderſtelde onderwerp, in die zelfde ſtip des tyds, van God af hangd; en dieshalven kan'er geen zaamenloop van de werkinge des ſcheppers, met die der ſchepzelen geſteld, of tweede en onder oorzaaken, die met God zouden zaamen werken, gegeeven worden. Maar alles hangd onmiddelijk van God af, als van den eenigen werker en voortbrenger, in diervoegen, dat het ſchepzel als een eenig uitgewerkte moet aangemerkt worden, zonder dat daar een tweede uitgewerkte in of by koomen kan.

8.

Deeze *alleen werkelijkheid van God, en de volkoomen afhankelijkheid van het geſchaapene* toonen klaarlijk, aan de eene zyde, dat God door zijn werkinge het ſchepzel ſteld, maar hy zelf werkt niet als oorzaak op

op het ſchepzel dat hy geſchaapen heeft: aan de andere zyde, dat het ſchepzel een uitgewerkte van God is, zo dat het ſchepzel niet uitwerkt, maar uitgewerkt word, niet veroorzaakt, maar veroorzaakt is. Het ganſche ſchepzel dan van alle uitwerkinge beroofd zijnde, zo is het onmoogchelijk, dat een deel van het veroorzaakte kan werken op het ander deel, of dat het geene dat voortgebracht is, in zyns gelyken meede voortgebrachte iet veroorzaaken of uitwerken zou.

Uit deeze ſtellingen trek ik dit algemeen beſluit, dat het eene ſchepzel niet kan werken op het andere ſchepzel, dat een geeſt op iet dat buiten hem is niet werken kan, in het kort, dat noch de *menſchelyke Ziel*, noch *Engel*, noch *Duivel*, *op eenig lichchaam*, *of geeſt*, die van hem onderſcheiden is, *werkt*, of *werken kan.*

Dit beſluit, gelijk het uit de voorgaande ſtellingen voortvloeid, acht ik zo vaſt en zeeker, dat een iegelijk, die het wel overdenkt, zijn toeſtemming daar aan opdraagen zal. De ſtelling nochtans, *dat de menſchelijke Ziel op het lichchaam werkt*, ſchijnt van een zo duidelyke ondervinding te zijn, dat de algemeene bewyzen, waar door beweezen word, *dat het eene ſchepzel niet kan werken op het ander*, niet machtig genoeg ſchynen om iet, dat zo veel overreeding met zich voerd, te doen verdwynen: waarom het noodig zal zijn, het ſchepzel in zijn byzonderheeden te overdenken, om uit te vinden wat hier van zy.

Van de Lichchaamelyke Natuur.

Alles wat God gemaakt heaft, zo veel wy weeten, beſtaat in lichchaamen, en in geeſten.

De lichchaamelyke natuur beſtaat in driederlye afmeetingen, van lengte, breeten, en diepten: dit zijn eigenſchappen van het lichhaam, en ſtellen des zelfs weezen, zo volkoomen, dat men niets anders, dat tot des lichchaams weezen behooren zou, begrypen kan. De verandering en verſcheidenheid, die zich in de Waereld opdoen, vertoonen, dat de lichchaamelyke natuur niet eenig en een maar meenigvuldig is; dat is te zeggen, *dat de lichchaamelijke natuur uit een verzaameling van veel lichchaamen beſtaat*, de welke weezendlyk van elkander onderſcheiden, en door uiterlyke aanraaking verknocht zijnde, op die wyze, als deelen, een geheel-al uitmaaken.

Ik

Ik zeg *weezendlijk onderſcheiden*, om dat in alle zaaken die van elkanderen onderſcheiden zyn, het onderſcheid in yders byzondere weezendlijkheid beruſt, zonder dat door wyzen, toevallen, of geenaamde werkingen, de eene zaak van den ander eigentlijk onderſcheiden is; alleen worden daar door, als door kenteekenen, in veel gevallen, de onderſcheiding der weezens gemerkt.

Ik zeg ook, *op die wijze als deelen een geheel-al uitmaaken*, om dat'er eigentlijk genoomen geenige zaak weezen kan, die als een geheel uit deelen beſtaan zou, dewijl dit het zelfde was, met te beveſtigen, dat *een* zaak *veel* of *meenigvuldig* is, in diervoegen, dat alle *geheel* een *weezen der reeden*, of *inbeelding* is, waar door wy veel zaaken, om den verknochten ſtant die ze met elkanderen hebben, met eenen naam benoemen: zo noemen wy een huis, een boom, een menſch, een borgerſchap, en zo voort, beteekenende met een naam, alle de *byzondere zaaken*, en *menſchen*, die in een *huis*, *boom*, *menſch*, of *borgerſchap*, te zaamen vloeyen.

Alle de byzonderheeden van het heel-al, ontſtaan door de verſcheiden aanraaking, ontmoetinge, afwyking, en zaamenparzing der deelen, dat is, door de beweeging, welke beweeging, niet behoord tot de weezendheid van het lichchaam, noch van God, als een toeval of tweede zelfſtandigheid in het lichchaam, als in een onderwerp, gewerkt word; maar het is alleen, *dat de deelen, geduurig van God afhangende, ieder oogenblik in een verſchillende aanraaking beſtaan*; gelijk dit uitvoerig, in de voorleeringen van de Heilige Godgeleerdheid, getoond is.

De byzondere lichchaamen van menſchen en beeſten zijn door de beweeging in diervoegen te zaamen gedrukt, dat daar van alle verſchynzelen en uitkomſten af hangen, die men in hen beſpeurd, niet alleen ten aanzien der uiterlyke en groove beweeginge der leeden, maar ook ten aanzien der fijnſte inbeeldingen, en welgeſchikte redeneeringen, voor zo veel die *uit woorden beſtaan, en op lichchaamelijke dingen beteekenis hebben.*

Dewyl dan in de lichchaamen niets aan te merken is, dan de uitbreidingen die hunne weezendheeden ſtellen, en de onderlinge ontmoetingen der beweegende deelen, die de byzondere geſtalten uitmaiken, zo moet men niet alleen ontkennen, dat een lichchaam op iets anders werkt, of eenig gewrocht voort brengd, maar *men moet*

ook

ook ontkennen dat het innerlijk in zijn weezen een werking is. Zo dat het ten eenemaal lydelijk, en afhangende van zijn oorzaak te begrypen zy.

Van de Ziel.

Wyders, dat'er iets, onderscheiden van het beweegende lichchaam, in de geschaapen dingen plaats heeft, kan ieder mensch aan zich zelven bevinden. Wanneer een mensch spreekt, openbaard zich deeze zaak. De spraak, aangemerkt als een zeekere beweeging van de lucht, verwekt door een geordend slaan der tonge teegens het geheemelte van de mond, daar by, dat de byzondere klanken zijn vastgehegt aan zeekere verbeeldingen of begrippen van lichchaamelyke dingen, kan van de byzondere schikking des lichchaams voortvloeijen: doch in de menschelyke spraak geschied niet alleen deeze beweeginge der tongen, en het opzicht der klanken op de verbeelding, maar den spreeker is daar en booven *meewustig*, en weet, *dat hy spreekt*, en dat de woorden gemaakt worden, om de begrippen der inbeelding uit te drukken. Deeze kennis of meewustheid *is geen verbeelding der verbeelding*, om dat als dan niet als verbeelding zou gegeeven worden; doch deeze is niet het *kennen*, maar het *gekende*, waar uit volgd, *dat de kennis wat anders dan lichchaam is.*

De lichchaamlykheid kan door veellerlye beweeginge, allerlye gestalte en stant aanneemen, neemd tot een voorbeeld, de afstuitinge des lichts van het eene voorwerp op het ander, waar door het komt te gebeuren dat het weer om kaatzende voorwerp, het ander, van waar de straalen koomen, in zich verbeeld en afschetst, doch dat de lichchaamelykheid, als zodaanig, niet alleen *deeze spiegeling zoude hebben*, maar ook *weeten dat ze die heeft*, of daar van *meewustig zyn*, is in zich zelve onmoogchelyk: in de lichchaamelyke natuur huisvest niet anders dan onderscheiding der deelen, en de beweeging, daar de meêwustheid noch beweegbaar, noch in de deelen onderscheiden is. Waar uit volgd, dat met alle die lichchaamen die een meêwustheid hunner beweeging en verbeelding hebben, en een *onstoffelyke zaak* vergeselschapt gaat.

Dit *onstoffelyke* dat de menschen by zich bevinden, *is de menschelyke*

Ziel, de welke, na deeze opmerking, in *kennen*, of *meêwuſtheid beſtaat.* Indien men nu overdenkt wat kennen inſluit, men zal klaarlyk zien, dat het geen welkers innerlyke natuur in kennen beſtaat, van zich zelven niet onbekent kan zyn, en *dat*, by gevolg, *de menſchelyke ziel zich zelven kend*, of weet dat zy weezendlyk is: als mede, dat zy, de volmaaktheid om door zich te beſtaan ontbeerende, van een oorzaak afhangd; verkrygende dus enkelyk door kennen en overdenken, *het denkbeeld van de oorzaak*, dat is, *van God.* Gelyk ook noch op een andere wyze de natuur van kennen of denken vereiſcht, dat God haar voorwerp zy, want kennen en denken zou noch kennen noch denken zyn, 't en waare zy iet kende, of elders om dachte, de allereerſte kennis of gedachten die'er weezen kan, is de kennis of gedachten van het weezend, zonder eenige byzonderheeden daar van aan te merken, en het weezend zonder eenige bepaaling, is God, *zo dat God het eerſte voorwerp, en gekende van de Ziel is.*

Maar dat de Ziel ook vermoogen heeft om het lichchaam te kennen, leerd de bevinding, zonder dat de natuur van de Ziel ons aanwijſt hoe zulks weezen kan, waar uit blijkt dat wy geen volkoomen bevatting van de Ziel hebben. Men moet echter, ſchoon dit op een ſtellige wyze te verklaaren onbekend bleef, alles hier van afweeren, wat met de bekende natuur van de Ziel ſtryd. De kennis die de Ziel van het lichchaam heeft, beſtaat dan niet hier in, dat de Ziel verbeeldingen van het lichchaam ontfangt, om dat verbeeldingen van lichchaam alleen in lichchaam kan ontfangen worden, en de kennis die de Ziel heeft, is niet zo zeer der lichchaamen die verbeelden, of verbeeld worden, als wel der verbeeldinge zelf, zo dat de menſchelyke Ziel kennis heeft van de verbeeldingen en bezinningen die in het menſchelyke lichchaam zijn, het welk de vereeniging is die de Ziel met het lichchaam heeft, waar door men zeggen kan, *dat de Ziel haar eigen lichchaam alleen onmiddelijk kend*, dat het haar *onmiddelijk werktuig* is, en dat ze, niet eigendlijk de andere lichchaamen, maar alleen des zelfs verbeeldingen kend, en daar uit beſluiten kan, dat ze in de natuur der dingen beſtaan.

Dewyle dan *de Ziel in kennen beſtaat*, dat ze door haar natuur *van zich zelven meêwuſt is*, door de kracht van denken alleen, *het denkbeeld van God uitlokt*, en ook, *de verbeeldingen van lichchaamen kend*,

zo moet men bekennen, ſchoon zy als zynde een ſchepzel niet kan veroorzaaken, of op iets buiten haar weezen werken, dat ze in haar eigen natuur aangemerkt, *een werking*, en daar door *verſcheiden en edelder dan het lichchaam*, en een *opmerkſter der wonderen van het geheel-al*, en des zelfs *oorzaak is*.

Van Ziel en Lichchaam in opzicht tot elkander.

Uit het geene dus verre van de Ziel en het Lighaam, ieder op zich zelven aangemerkt, gereedeneerd is, blykt klaarlyk, *dat het Lichchaam op de Ziel, of de Ziel op het Lichchaam, geenige werkingen konnen doen*, noch eenig gewrocht voort brengen. Echter word de beweeging, die wy in de ſtof bevatten (van God af hangende zonder dat hy ze eigentlyk in de ſtof als in een onderwerp voortbrengd) ten aanzien der byzondere bepaaling, in de achtervolging der duuring, aan de ontmoeting der byzondere deelen toegeſchreeven: in diervoegen, dat een lichchaam dat een ander naderd, zo dat dat andere, op die nadering, van plaats en aanraaking veranderd, gezegd word dat andere te beweegen: Maar *de Ziel*, onſtoffelijk zijnde, *kan noch omſchryvender noch beſchryvender wijze in een plaats zyn*, of eenig lichchaam naderen of aanraaken, en dieshalven, men kan de ziel noch eigentlyk noch oneigendlijk toeſchryven, dat zy het lichchaam beweegd: zo *dat de ziel niet op het lichchaam werkt*, in deezen zin, *dat ze het zelve aan het beweegen zoude helpen*.

Indien men wil, dat een geeſt op een lichchaam niet kan werken zonder werktuig, zo kan ze ook niet werken door een werktuig, of ze zal een werktuig tot een werktuig moeten hebben, en dat tot in 't oneindig: zo dat deeze ſtelling, met te ontkennen dat geeſt als geeſt op lichchaam kan werken, en zulks toelaatende op een werktuig, dat lichchaam moet zijn, zich zelf omſtoot.

Dat'er beweegingen zijn die op het gebied van de wil volgen, en dat dus de ziel op het lichchaam werkt, kan meede niet beſtaan, want, behalven dat de leeden des lichchaams niet bekwaam zijn, om van de ziel wetten te ontfangen of te gehoorzaamen *zo kan*, ſchoon 't waarachtig was dat de wil voorging, *die voorgang de naam van werking niet verdienen*.

Dat de Ziel op het lichchaam werkt, om *dat God zeekere denkingen der Ziele voegd met zulke beweeginge des lichchaams als hy wil*, zal het ook niet goed maaken. Wat voeging der denkinge met de beweeging is, en hoe zulks van de vereeniging der Ziel met het lichchaam verschild, acht ik dat niemand op een verstandige wyze zal konnen verklaaren, of daar zal uit volgen, *dat de Ziel niet op het lichchaam werkt* of het zal ten deelen uitkoomen op de gedachten van die Fransche Schryver, *dat de gemeenschap van den geest met het lichchaam, bestaat in een natuyrlijke onderhandeling van de gedachten der Zielen, en de voetstappen van de harzenen*: en dat deeze onderhandeling of de verbintenis drie oorzaaken heeft, als 1. dat de gedachten in de Ziel en de voetstappen in de harzenen eentydig zyn; 2. dat des menschen wil daar meede verzeld is, 3. dat 'er zeekere voetstappen zyn, die de zelfde verbeelding in alle menschen verwekken. Het is niet noodig deeze meining hier te onderzoeken, alleenlyk diend aangemerkt, dat 'er van gelyken uitvolgd, *dat de Ziel niet op het lichchaam werkt*.

De vereeniging die de Ziel met het lichchaam heeft, en het opzicht deezer twee onderscheiden weezens tot elkander, is dan, niet de werking van den een op den ander, maar alleen *dat de Ziel de verbeeldingen en bezinningen des lichchaams kend*. Om nu deeze vereeniging of kennis duidelyk te verklaaren, moet men aanmerken, dat het gekende in order der natuur eerder dan de kennis is, en dieshalven, *dat de bevattinge en de wil, de beweeginge des lichaams* niet voorgaan, maar *volgen*. De misslag der bevinding, die het teegendeel schynt te leeren, kan men verbeeteren, door de innerlyke verbeelding van de uiterlyke beweeging wel te onderscheiden; in alle de beweeginge die men vrywillig noemd, gaat de inwendige schikking der verbeelding voor de uitwendige roering, de Ziel dan kennis hebbende van de verbeelding, en die toestemmende, word gezegd, de uitwendige beweeginge te willen, en die voor te gaan.

De hoedaanigheid der werkinge van de menschelyke Ziel, waar door ze, voor zo veel ze het lichchaam kend, gezegd word goed of kwaad te doen, bestaat in de goedkeuring en verwerping der bezinningen en hartstochten. De Ziel kend God als het eenige beminnens waardige goed, wanneer ze dan de bezinningen en hartstochten des lichchaams, die haar in de bespiegeling en liefde tot haar oorzaak niet hinderlyk zyn, goedkeurt, en daar in den Schepper verheerlykt, dan

doed

doed ze goed en is gelukzaalig: in teegendeel, wanneer ze zodaanige bezinningen goedkeurd, die de hooge beſpiegeling hinderen, dan verkieſt zy het ſchepzel booven den Schepper, doed kwaad, en is rampzaalig.

De kennis die de Ziel van haar eigen lichchaam heeft, is haar zo gemeenzaam, dat ze doorgaans de neiginge des lichchaams goedkeurt. Het gebeurd echter dat de Ziel zo ſtandvaſtig in de deuchd is, dat ze de tochten des lichchaams, die haar hinderlyk zyn, verwerpt en kwaad keurd; in welk geval de Ziel buiten ſchult blyft. Tot een voorbeeld, een lichchaam, welkers geſteldheid tot gramſchap of onkuisheid overheld, deeze geſteldheid kend de Ziel, doch heeft 'er geen genoegen in, nochtans kan het geſchieden dat het lichchaam, teegens de wil van de Ziel, tot vertoornde woorden en beweeginge, of onkuiſche gebaarden uitbarſt.

Naader Verklaaring.

Hebbende dus verre van de zaaken gereedeneerd, zal het wyders dienſtig zyn, tot de gebruikelyke ſpraak, en de bewoording van het Heilige boek af te daalen, om te toonen hoe zulks met deeze bevattinge kan beſtaan, en daar door op een verſtaanelyke wyze te verklaaren *is.*

De taal tot de nootzaakelykheid des leevens van de menſchen uitgevonden, en in gebruik gebracht, zonder kennis der waarheid of het weezen der zaaken te hebben, beteekend doorgaans den uiterlijken ſchijn der dingen, en der betrekkinge tot het lichchamelyke leeven. Wanneer wy dan door afgetrokkene beſpiegeling tot de kenniſſe der waarheid indringen, moet men zich echter van de gewoone taal bedienen, behoudens de vryheid, dat de verſtandigen in veel gevallen de woorden, die op den uiterlyken ſchijn betrekking hebben, tot de zaake zelf overbrengen. Hierom is de Heilige Schrift met gebruikelyke woorden ingeſteld, paſſende die nochtans in veel plaatzen toe op het weezen der zaaken zelf; gelijk dat blijkt *wanneer ze de zelfde werkinge aan God*, die de oorzaak is, *en aan de ſchepzelen*, dat gewrochten zyn, *toeſchryft*: als ze zegd, *dat de menſchen werken*, of *dat God door hen werkt*, en *dat God alles werkt*, en dat hy de *alleen machtigen is.*

Van deeze inſtellinge der taalen komt het, dat de uitwendige veranderingen der dingen, beteekend worden door de woorden van *worden*, *voortkomen*, *veroorzaaken*, en *maaken*, van waar ook de ſlagordeningen der Reedenkonſtige oorzaaken ontleend zyn. Deeze beteekenis der woorden, in opſicht der lichchaamelyke natuur opgevoegd zynde, zal een lichchaam dat een ander door nadering raakt, de oorzaak of werker der veranderingen zyn, die op de aanraaking in het andere lichchaam volgen; zo is de Zon oorzaak van het licht, en den beeldhouwer werker van het beeld.

Alle beweegingen en ſchikkingen, die op de aanraaking der menſchelyke leeden volgen, worden aan den menſch, als aan den oorzaak en werker toegepaſt; zo is het den menſch die *ſpreekt*, die *gaat*, die *werpt*, die *ſlaat*, en diergelyke. Indien wy nu onderzoeken hoe het met deeze dingen geleegen legt, zal men wel ontdekken wat hier van te ſtellen zy. In de ſpraak is een ſchikking der inbeeldinge, en een roering der tonge teegen het geheemelte van de mond, daar een zeekere beweeging van de lucht op volgd; zo dat in dusdaanig een ſpraak niet anders in aanmerking komt, als beweeginge van de harzenen, dierlyke geeſten, tonge, en lucht. Dewijl nu *de ziel geen lichchaam kan beweegen*, en *dat alle lichchaamen werkkeloos zyn*, zo moet volgen, dat alle deeze beweegingen onmiddelyk van God afhangen, en dat ze van hem in die zamenbinding geſteld zyn: het word echter van den menſch gezegd *dat hy ſpreekt*, de ſlaauſte beteekenis hier van, ziet alleen op het uiterlyk verſchynzel, om dat de ſpraak gehoord word, als des menſchen tonge op de voorzegde wyze roerd, maar in voller zin ſchryft men de ſpraak aan den menſch toe, voor zo veel zijn werkelykheid hier meede verzeld is, dat is voor zo veel de Ziel weet, en een meêwuſtheid heeft, van deeze ſpraak.

Het geene van het ſpreeken gezegd is moet van alle beweegingen gelden, die men den menſch toeſchryft. Neemd dat ik een ſwaard in mijn hand hebbe, of een ſchuit in het waater leggende vaſthoude, indiervoegen, dat mijn hand beweegende, een ander menſch door het ſwaard gekwetſt, of door de voortgeſtoote ſchuit verpletterd word. Het is ſeeker dat alle deeze beweegingen alleen van God afhangen, en dat hy ze in die zaamenbinding geſteld heeft, dat als mijn hand, daar het ſwaard in is, of de ſchuit meede gehouden word, beweegd, dat als dan de lucht, of het waater en de lucht, die tuſſchen

de

de ſchuit of ſwaard en dien andere menſch geplaatſt zyn, wyken, en zo dien menſch raaken en beſchaadigen. In dit geval zou men in den flaauſten zin aan mijn toeſchryven, dat ik dien menſch met het ſwaard gekwetſt, of met de ſchuit verpletterd had, om dat de beweeging van ſchuit of ſwaard, op het uiterlyke oog, van myn hand begin nam: maar in een voller zin zou het op mijn paſſen, voor zo veel ik kennis hadde, en genoegen ſchepten, dat een ander menſch op de beweeging van mijn hand in gevaar was, of koomen konde. Deeze beteekenis is zo vol zin, dat'er niets in voller zin aan een ſchepzel kan toegeſchreeven worden: en by al dien ik ganſchelijk niet wiſt, dat een ander menſch op de beweeginge van mijn hand in gevaar konde koomen, men zou de uitkomſte, in deezen vollen zin, aan mijn niet konnen toeſchryven, noch als een kwaade en ſtraf waardige daad aan mijn toeeigenen. Zo dat de grootſte beteekenis, waar door een uitkomſt als een daad aan een ſchepzel kan toegeeigend worden, in de *kennis en goedkeuring beſtaat, die den geeſt heeft, van de uitkomſten volgende op de beweeginge des lichchaams, ofte der bezinningen, die hy onmiddelyk kend*: blyvende ondertuſſchen onverzettelyk, dat God alleen eigendlyk oorzaak van alles is.

Van Engelen en Duyvelen.

Op deeze wyze kan ook van Engelen of Duyvelen gezegd worden, dat ze werkingen op lichchaamen doen, te weeten, dat Engelen en Duyvelen, geeſten zynde gelyk de menſchelyke Zielen, ieder van hen een zeker lichchaam, (hoewel niet omhangen met grof en taſtelyk vleeſch als het menſchelyke) tot hun voorwerp hebben, waar door zy de verbeeldingen der lichchaamen kennen, en dus ook, op de voornoemde wyze, werkers en uitvoerders zyn, van alle de uitkomſten, die op de beweeginge of verbeeldinge der lichchaam, die zy onmiddelijk kennen, volgen.

Laat ons dit met twee voorbeelden verklaaren. De Heere Chriſtus zegd Joh. 8: 44. *dat de Duyvel een menſchen moorder is van den beginne, en een Vader der leugenen*, gelyk Moſes verhaald, dat de ſlange Eva bedroogen heeft, dat is te zeggen, dat de Duyvel kennis hadde, dat het lichchaam het welck zyn onmiddelyk werktuig is, verſtaanelyke uitdrukkin-

kingen van bedriegchelyke beteekenis aan Eva voorſtelde, dat hy die bedriegchelyke beteekenis goedkeurde, en zijn genoegen daar in vond dat Eva by die geleegendheid Gods gebod verwaarloosde; *zijnde dus door zyn kennis goedkeuring, en genoegen, den verleider en leugenaar*, in zo volkoomen zin, als ooit een bedriegchelyk menſch een verleider en leugenaar te noemen is.

Voor het tweede neemd dit voorbeeld, *dat den Engel des Heeren uitvoer, en ſloeg in het leeger van Aſſirien honderd en vyfentachtig duyzend* 2 Kon. 19: 35. Ik onderſtel, dat alle deezen Aſſiriers door een ziekte (neemd de peſt) ſchielyk geſtorven zyn, en, om te vinden hoe den Engel dit gedaan heeft, dat de peſt ontſtaat uit een zeekere geſteldheid of verderf in de lucht, die den menſchen treffende van het leeven beroofd: het lichchaam of onmiddelyk werktuig van den Engel, zich dan beweegende, en het leeger der Aſſiriers naderende, hadde voor zich geplaatſt een gedeelte der lucht, van die geſteltheid dat het de menſchen treffende de peſt aanbracht, en God hadde de zaamenbinding der beweeginge zo geordend, dat na maate der beweeginge van des Engele werktuig, de peſtige lucht voorwaards uitweek, tot zo verre dat deeze lucht de Aſſiriers omringden, en van het leeven beroofde, den Engel wiſt, dat de lucht voor hem wegweek, en keurden goed het geene daar op volgden, *en ſloeg dieshalven alle deeze menſchen met de peſt*, in alzo vollen zin als David den Phileſtein met een ſlinger-ſteen in het voorhooft trof. Waar uit blykt op wat wyze het heeft konnen zijn, hoewel men niet kan verzeekeren dat het dus geſchied is, nadien het op veellerlye wyze heeft konnen voorvallen.

Met deeze twee voorbeelden acht ik genoegzaam getoond te hebben, wat men van de werkingen der Engelen en Duivelen, in de Heilige Schrift vermeld, te beveſtigen heeft: als meede, dat U E. wel zult merken, dat men op deeze gronden, alles wat de Heilige Schrift zonder waalingen of leenſpreuken van hen verhaald, verklaaren kan, indiervoegen, *dat de Engelen of Duyvelen, de werkinge aan hen toegeſchreeven, in zo vollen zin hebben gedaan, als er oit eenige daad van een menſch verricht is.*

U E. ziet wel, dat de reedeneeringen hier gebruikt, uit de bevatting, die ik van het beſtaan der onderſcheiden geeſten hebbe, voordvloeyen: het ſcheen myn noodeloos het zelve hier in te mengen, ten deelen, om dat U E. uit myn gedrukte Schriften en byzondere brie-

brieven hier van kennis hebt, en ten deelen, om dat in deezen myn voorneemen maar was, UE. van myn gevoelen, aangaande de werkinge der geesten, kortelyk te berichten, het welk ik achte, indien niet te langwylig hebbe geweest, reeds te zyn volbracht; waarom de vryheid neeme van deeze te eindigen, en na UE. welstand na Ziel en lichchaam gewenscht, en myn geringen dienste aangebooden te hebben, te blyven

MYN HEER

Amsteldam 13 *Feb.* 1692.

UE. Onderdaanen Dienaar

WILLEM DEURHOFF.

TWEEDE BRIEF.

De HEER

WILLEM van BLYENBERGH,

AAN

WILLEM DEURHOFF.

MYN HEER.

GElyk ik my ten hoogſte verwonderde over de expreſſie die UE in ſijn Brief van den 3. Januari 1692. gebruykten, om te betoonen dat de geheele Wereld niet en weet wat een geeſt is, en dat zy het gene zy dryven, niet en konne uitleggen, zoo was ik met een groote begeerte aangedaan, om te weten watter dies aangaande in UE. verſtand, ontworpen was, ik bekoome daar op UE. Miſſive van den 13, Feb. in welke poogd de natuur, het weezen, en de werkinge der geeſten voor te ſtellen, en te verklaaren, welke ik met de zelve verwondering hebbe gelezen als ik UE. eerſte expreſſie daar ontrend gedaan gelezen hadden, en op den 30 Mey by UE. zynde beloofden over deze, gelyk over veel van UE. andere Brieven gedaan hebben, myn Conſideratie te zeggen, welke dan nu hier nevens gaat.

Om alle onnodige begrippen voor de wetende af te ſnyden, zo onderſtelle ik dat wy hier in eens zyn. 1. datter in de Natuur uitgebreyde en denkende wezens zyn, 2. datten wy in de Natuur der dingen een ſchepzel vinden dat wy menſch noemen, in welke deze beyde wezens zyn en beſtaan, maar of, en hoe deze twee wezens opzigt met malkander hebben, vereenigt zyn, en op malkander werken, zal in deze Brief de ſpeculatie en examen zyn; en om dit met ordre te doen, moet ik met een woord deze poſitie wat ligt geven.

1. Dat de Ziel wyze van denken van en door het Lichchaam ontfangt.

2. Dat de Ziel op de wenk en begeerte van haar wil het Lichchaam kan bewegen.

Indien ik voor onderſtelle, dat'er uitgebreide en denkende wezens zyn, zoo zeg ik dat'er uitgebreide, en onuitgebreiden, dat'er wezens zyn, die denken, en die niet en denken, dat zyn wezens die geheel van malkanderen verſchillen, want zo ik naau agt geven ophet uitgebreiden, het zal in zig zelve altyd het zelfde zyn, maar door beweeging allerley ſtand, en figuren aannemen: is nu het denkend wezen niet uitgebreid, zo ſchynt het niet alleen die beweging die het uitgebreide onderworpen is, niet ſubject te zyn, maar door geen zamenvoeging van deelen, andere, en andere Figuren uitmaken, nog uit zyn Natuur voor zo veel wy haar in het afgetrokke beſchouwen, met het uitgebreide een vereeniging kan maken, waar uit klaar ſchynd te volgen, dat deze wezens niet onder een zelfde definitie behooren, en dat het gene tot het eene behoord, niet tot het ander behoord, dat het denkende niet is uitgebreid, en het uitgebreide niet denkend nog onſtoffelyk is, dat het lichchaam niet verſtaat, en dat het verſtaande geen lichchaam is, en by gevolg dat het lichchaam, met het onlichchaamlyke, het uitgebreide met het verſtaande geen gemeenſchap, en het een op het ander opzigt of werkinge konnen hebben.

Indien ik het licchaam in zyn eige diffinitie als uitgebreid beſchouwe, nooyt zal ik daar in hooren, zien, gevoelen &c. konnen opſpeuren of gewaar worden, want zo dit eige was aan het licchaam. yder ondeelige zoude dat moeten inſluiten, het komt derhalven uit de beweeging, ontmoeting en zamenperſing van zo veel oneindige deelen, welke beweeging geen eygenſchap van 't lichchaam, nog iets weezentlyks buiten het lichchaam is, maar een daad van Gods wil, waar door hy kunſtig door de omrolling der lichchaamen iet toevoegd, dat aan het lichchaam uit zyn natuur niet eigen is, immers niet tot haar difinitie behoord: dat vinde ik dat zo verde gaat, dat het ondeelige lichchaam, dat nog ziet, nog hoord, door verzameling en zamenperzingen kan hooren, en zien, en een wyze van beweeging, die wy ſchrik en vrees noemen, gewaar worden, dat zy niet alleen een object dat buiten haar is ziet, maar door die beweeging van zien, een afbeeldzel van het gene wy zien in onze herzenen en animale geeſten af-

ſchetſt en indrukt: welke zo verde gaat, dat de objecten en beelden in de harſſenen opkomen en vertoont worden, als het object niet tegenwoordig is. De beweeging kan het lichchaam op zulk, en op zulk een wyze beweegen, dus of zodanigen figuur doen hebben, maar nooyt konnen wy begrypen, dat dit lichchaam door de beweeging aan hem een ander lichchaam dat buiten hem is kan vertoonen. veel min een lichchaam dat niet tegenwoordig is, dat is, dat hy, nog ziet, raakt nog gevoelt; want zo de verbeelding niet anders was als ſimpel beweeging van lichchaamen, en zo God door zyn oneindige kragt, daar niet iets by gevoegd hadde, zo ſchynd het my onmogelyk toe, dat ik oyt een beeld van zeker voorwerp kan hebben, dat niet tegenwoordig is, en my door de beweeging aanraakt, en by gevolg dat tot myn lichchaam meer gevoegd is, als uitbreiding en beweeging, gelyk dat blykt in het onderſcheid van Coleuren en klanken, want uyt geen van die beide kan ik de verbeeldinge van lichchaam die niet preſent zyn afleiden.

Indien ik tot het onuitgebreiden of denkend wezen kome, en het in het afgetrokkenen, ook in zyn natuur aanmerken, ik kan daar niet alleen geen uitbreiding in vinden, maar ook de wyze niet verſtaan, hoe zy weet dat'er uitgebreide wezens zyn, en hoe zy opzigt op malkanderen hebben, dit kan myn nogtans niet wederhouden van bewuſt en overtuigd te zyn, dat'er lichchaamen zyn, en dat ik als denkend weezen, dat uit zyn natuur geenderhande relatie tot lichchaam heeft, het eene lichchaam meer kend als het ander, dat ik tot het eene meer relatie hebbe als tot het ander, dat moet in der daat een reden hebben, dit noeme ik iet dat God aan het weezen van de geeſt by voegd, met volkome belydenis, dat ik de wyze daar van niet klaar en kan begrypen: en gelyk hy gewild heeft dat dit onuitgebreiden en denkend weezen kennis zoude hebben van de uitgebreide lichchaamen en van de weereld, zo heeft hy op een byzondere wyze begeerd, datter een verbintenis tuſſen beyde zoude weezen, waar door zy opzigt tot malkandere zoude hebben, dat is dat het uitgebreide een opzigt occagie of wyze van denken in de denking zoude te weeg brengen, en dat denkend weezen ook zoude weeten, datter uitgebreide weezens zyn, en die kennen, ſtaat dan met een woord te zeggen.

1. *Dat de Ziel byzonder wyze van denken van en door het lichchaam ontfangt*, ik zegge, niet dat het lichchaam eenige oorzaak van denken

is,

is, neen de Ziel is alleen oorzaak van de denking, maar dat het lichchaam de occagie en zo verde de oorzaak is, van zekere wyze van denken, niet voor zo veel het denken is, gelyk ik in myn Brief van den 31. Decemb. 1691. in 't breede getoont hebben. Het is buiten twist dat de Ziel denkbeelden heeft, van verscheide lichchaamen, dit was haar onmogelyk te hebben, indien die byzondre lichchaamen niet waarlyk bestonden, het zyn, en waarlyk bestaan dan, der byzondere lichchaamen, is oorzaak dat de Ziel daar van ook byzondere denkbeelden heeft, wanneer het lichchaam hongert, bedroeft is, of welluſt geniet, de Ziel is dat bewuſt, en vormt een wyze van denken daar van, en neemt deel en kennis van 't gebrek, of welluſt van het gene het lichchaam overkomt, dat nooyt in haar zoude konne vallen, indien het lichchaam niet in wezen was, gevolliglyk is het lichchaam oorzaak van die denking welke de Ziel van het lichchaam heeft, myn dunkt dat dit den grootſten Scepticus moet toeſtaan.

2. *Dat de Ziel op de wenk en begeerte van de wil het lichchaam kan beweegen*, behoef ik niet anxtig op te halen, overvloedige woorden zynder in UE. ſchriften, die het Zonneklaar beveſtigen *Waarh: en Dengd* pag. 213. *de vereeniging van Ziel en licchaam beſtaat hier in, dat de denking dit byzonder lichchaam als een werktuyg, gebruikt* pag. 215. *daar zyn beweginge die op de wil volgen, waar door ons lichchaam door't gebied der wil tot het gebuurſchap van andere Lichchamen over gaat* en pag. 216. *de dierlyke geeſten in 't hoofd is 't onmiddelyk werktuyg der denking*, en op meer andere plaatzen; dat dit ook een waarheid is, blykt hier uit, laat de geeſt een verſtandig Concept ontworpen hebben, dat hy aan zyn mede menſch wil mede deelen, ſtrakx zal mond en tong gereet ſtaan om honderd duyzend wyze van woorden en klanken op de wenk van de wil te formeeren, op dat de Ziel diſtinct mag uytdrukken, dat zy ontworpen heeft, en zal ſwygen zo ras het gedaan is: dit is onmoochlyk dat van het lichchaam als eerſte oorzaak kan uitgevoerd worden, want het lichchaam als lichchaam en weet niet, wat de geeſt overdagt heeft, nog kan daar van geen begrip hebben, al het gene het lichchaam ſeyd, voor zo veel het een byzondere wyze van zeggen en beweeging is, zou zy niet konnen zeggen, indien het van de geeſt niet ontworpen was, of zoude klanken zonder beteekenis zyn. Maar in de uitſpraak van een geordende reden blykt klaar, dat de Ziel het lichchaam zulk een wyze van beweeging doet

doen, als zy meent dat tot die uitdrukking noodig is: doet hier by dat een menſch buiten my, aan myn zal verzoeken dat myn lichchaam deeze of geene beweeging uitvoerd, aanſtonds en op het begrip van myn Ziel, zal die beweeging in 't lichchaam volgen, daar nogtans myn lichchaam als lichchaam niet kan verſtaan watter begeerd word, maar wel myn Ziel, en zo ras die begrypt watter noodig is, volgt de beweeging immediate. Bezie de zending des H Geeſt op den Pinxterdag Act. 2. Zy ſpraken allerley ſpraken, en woorden zo haar den Geeſt gaf uit te ſpreeken, en het blykt uit die geleerde aanſpraak Petri, dat hy verſtond het geene hy zeide, gevolliglyk dat de begrippen van 't geen den H. Geeſt wilde uitgeſprooken hebben, aan zyn geeſt was bekend gemaakt, daar toe hy immediate zyn tong en mond bepaald zodaanige uitdrukking te doen, als tot het bekend maaken noodig was; dat was onmoochchelyk in dien 't niet in 't vermoogen van de Ziel was het lichchaam op zulk een wyze te bepaalen.

Dit voor afgezeyd hebbende komen wy tot UE: Brief, en houde hier voor geinſereert UE. agt beginzelen, daar uit het verdere zal afgeleyd worden, zo zullen wy op de vijfde en ſesde voor een klyne conſideratie zeggen, indien wy God in zyn eigentlyke en opperſte volmaaktheid, als het eeuwige weezen, en in die eeuwigheid God als eerſte oorzaak en voortbrenger aller dingen, en het ſchepzel in die zelfde eeuwigheid als het veroorzaakte en voortgebragte conſideren, met een Relatie tot God, zo gaat het door, dat God den eenige werker en voortbrenger van de ſchepzelen is; maar zo wy ook aan merken, dat God ons met een eyndig weezen en verſtand en onderduring heeft voort gebragt, en dat wy niet diſtinct konne begrypen, hoe een daad welk na het begrip van ons eyndigheid 6000 Jaaren deurd by God in zyn eeuwigheid een enkelde daad is, die als in een moment voltrokken word. Want zo wy zullen poogen uyt te drukken hoe een momen 6000 Jaaren ten Reſpecte van ons, of hoe 6000 Jaaren een moment ten Reſpecte Gods is, en hoe wy een moment dat een zeekere tyd is, God konne toe eygenen, wy zullen ons in veel belemmering in gewonden vinden; God heeft ons dan geen oneindig, maar een eindig weezen en verſtand gegeven, en ons weezen onderduring gebragt, om de ſchepzelen te beſchouwen, daar hy ons met die uitgeſtrektheid van verſtand had konnen ſcheppen, dat wy de

eeu-

eeuwigheid in een volle maat hadde konnen begrypen. Welke bepaaling en ordre ons leerd, dat wy de dingen niet alleen in dat ſtukxwys begrip van de oneindige eeuwigheid, alle te gelyk beſchouwen, maar ook in 't afgetrokken zo zy ons voorkoomen; en dan begrypen wy veeltyds, dat God om het eene te doen worden, door de beweeging het ander gebruikt, het geene dan als een middel gebruikt word, waar uyt en waar door wy iet zien voortkoomen, noemen wy in dat opzigt, en niet ten onregten de oorzaak van het voortgebragte, en als wy zien dat God iets voortbrengt, door middel van en ander, dat God met dat middel zaamenloopt.

Op het zeevende Grondbeginzel *datter geen zamenloop van de werkinge des Scheppers met die der ſchepzelen geſtelt, Of tweedo en onder oorzaake die met God zoude zamen werken, gegeeven worden*, moet ik in 't voorbygaan zeggen, dat het waar is indien zin als het ſchepzel of onderoorzaak indippendent geconſidereert zoude worden; maar waarom zoude God in de Rye der ſchepping en my onderduring geconſidereert, het eene ſchepſel niet konne gebruyken om het ander te doen voortkomen, en waarom zoude ik dat ſchepzel dat God gebruykt na de wyze van myn eindig begrip niet mogen zeggen, dat den ſchepper met dat ſchepzel zaamen loopt; maar ſeyd UE. daarom *om dat het onderſtelde onderwerp, in de zelfde ſtip des tyds van God afhangd.* Maar om dat het van God afhangd, overdwarſt het daarom het concept dat het na de wyze der during in welke ons God geſteld heeft, het eene ſchepzel niet kan gebruikt worden, om het andere te doen voortkomen? want het eygentlyk afhangen van God, laat niet na dat God in en door dat onderwerp werkt, wat Contradictie reſideert daar in, het onderſtelde onderwerp hangd in de zelfde ſtip des tyds van God af, Ergo, God kan geen gewrogt in een gewrogt ſtellen, even of God niet in zyn ſchepzel dateen gewrogt is, door een middel, een verder gewrogt kan uitwerken.

Op UE. 8. Grond. beginzel, *dat God door zyn werkinge het ſchepzel ſteld, maar hy ſelfs werkt niet op het ſchepzel als oorzaak dat hy geſchapen heeft.* Bidde ik UE. woorden na te zien, *Grondveſten* pag. 114. 115. *het is zeeker dat God in dit geval zyn weezentlyke werking doed zamen koomen met zyn uytgewerkte en dat hy in dat uytgewerkte 't welk hy hier door als zyn werktuig gebruikt, een daad oeffend die van het wordende en afhangende beſtaan onderſcheiden is*, en hoe die met deeze ſtellinge te accordeeren is, maar om een zaak niet dikwils te herhalen, bidde andermaal

maal myn Brief van den 19 April 1691. na te zien in welk deeze ſtoffe in 't breede geexamineert en getrakteerd word,

Immers dit is geen Reden. *Het gantſche ſchepzel is van uytwerking beroofd, en zo is het onmogelyk dat een deel van 't veroorzaakte kan werken op een anderdeel, of dat het geen veroorſaakt is in zyns gelyke meede voortgebragte iets veroozaaken of werken zou.* Ik ontken dit fondament, het ſchepzel is van werking beroofd wel als eerſte oorzaak en independent, maar niet geſubordonneert, want wie kan zeggen dat een Vogel niet vliegd, een menſch niet ſpreekt &c. om dat hy ſulkx door de kragt van God doed? Indien wy dat in 't afgetrocke zo niet Conſidereren zo is alles Gods daad. Waarom kan eene deel van de Natuur in welke God het verſtand en ſpreken onmiddelyk in geleyd heeft, dat is niemant anders als zig zelve nodig heeft, zig niet zodaanig beweegen, dat een ander gevoeld, dat is hoort en verſtaat? zo een zaak daarom niet werken konde, om dat het veroorzaakt is, zo kan een Ziel niet gezeid worden te denken, maar het zulle alle immediatie Gods denkinge en werkinge zyn.

Uyt UE. agt grondſtellinge trekt gy dit algemeen beſluyt, *dat het eene ſchepzel niet kan werken op het ander ſchepzel, dat een Geeſt op iet dat buyten hem is niet werken kan, in 't kort dat nog de menſchelyke Ziel, nog Engel, nog Duyvel, op eenig lichchaam of geeſt die van hem onderſcheyden es, werkt of werken kan*, ik ſta met UE. toe dat het eene ſchepzel op het ander niet kan werken als een oorzaak door zig of independent. Maar ontken dat na de wyze van onze during en eindig begrip God het eene ſchepzel niet zoude konne laate werken op het ander, of met het zelfde zaamenloopen, volgens UE. hier boven aangetrokke plaatzen. Maar nog minder volgd uyt die grondſtellingen, dat nog menſchelyke Ziel, nog Engel, nog Duyvel op eenig Lichchaam of Geeſt die van hem onderſcheiden is, werkt of werken kan, want als men deeze zaak Examineert, zo komt nooyt in gedagte in queſtie te houden, of een menſchelyke Ziel, of Engel, of Duyvel, op eenig Lighaam of Geeſt, die van hem onderſcheyden is, kan werken als een independente oorzaak, door zig, maar de kweſtie is maar een voudig na de ordre der dingen en der beweeging gelyk de lichchaamen door beweeging en zaamenperſſing allerley Figuren voortbrengen, of ook te conſipieren is dat onze Ziel door de natuurlyke vereeniging, met het lichchaam ook dat vermoogen niet ontfangen heeft ons lichchaam te

kon.

konnen beweegen ? ik begeer niet datmen ſtelle dat het geſchiede gelyk het eene lichchaam het ander door aanraaking beweegd, maar gelyk gy zelfs wild dat het geſchieden, *Waarh: en dench dp. 32. daar is een gewaarwording, die door middel van eenig lichchaam tot onze Geeſt ſchynen in te komen, en pag. 216. de dierlyke Geeſten in't hoofd is't onmiddelyk werktuyg der denking, en pag. 217. daer is geen gelykheyd tuſſchen geeſt en Lichchaam nogtans ſchynd het verſchil der fijne ſtoffe zoo groot niet. Als dat van de groffere*, de naaſte raminge, (want vaſte bewyzen zijn hier niet) die wy hier van hebben, hebbe wy in't breede getracteert in onzen brief van den 31 Feb. 1691. En zo ik alle UE. grondſtellinge te gelijk, of yder van die in't byzonder nadenk, vinde daar niet een die my overtuygd, dat de menſchelyke Ziel, nog Engel nog Duyvel op eenig Lichchaam of geeſt werkt of werken kan.

Komende tot de verdeeling van u-l. brief pag. 3. noemd UE. de eerſte.

Van de Lichchaamelijke Natuur.

Ik Preſupponeere wederom dat dit geheele hoofdſtuk van woord tot woord hier geinſereert, en by UE. nader overlezen is, en moet zeggen dat ik my daar mede Confirmeere. Uytgenome dat het zijn Conſideratie verdiend, *dat men moet ontkennen dat het Lichchaam innerlijk in zijn wezen een werckinge is*, wy bekenne dat het Lichchaam als Lichchaam en onverdeelt en niet met een ander zaam geſteld, innerlijck en in zijn wezen geen werking is, maer dat God door de beweging die immediate van hem athangd, deze Lichchaamen door zamen voeging niet zoodanig Conſtitu eert, dat men zeggen kan in dat zaamgeſtelde innerlijk een wyze van werken te konnen voort brengen, of men moet alle werking van geſchapen weezen ontkennen, dit bekend u-l. in deze brief pag. 5. zelven met deze woorden, *dat het onmogelijk is dat de lichchamelijkheid als zodanig de ſtraalen van het weerom kaatzende voorwerp zig kan verbeelden*, nogtans is die geheele beweging Lichchaamelijk. Als wy dan een wezen zoo gediſponeert vinden dat het om te werken, geen uytwendige oorzaak behoefd, Zoo zeggen wy dat dat wezen in ſig een kragt van te werken heeft, zonder noghtans God als voortbrenger van dat wezen of immediate

oorzaak van de beweginge daar van uytteſluyten, en op dit fondament heeft UE. in verſcheyde voorgaande brieven gewild, dat deze daden niet Gods daden maer de onze zijn, met expreſſe byvoeginge God vliegd niet God ſpreekt niet, maar wel het voort gebragte. Want niemand van regt ſchapen theologanten nog Philoſophen hebben oyt gewild dat de lichchamen buyten God innerlijk in haar wezen een werking zijn of hebben, en dat zy ten reſpecte Gods, als hy wil niet alle lydelijk zijn zelfs ook niet de Ziel of denking, want niemant droomt dat het geſchapene niet van God als zijn oorzaak afhangd, maar hier is alleen de kweſtie of wy die eindig in ons wezen en verſtand zijn, en een lichchaam vinden daar van de oorzaak van beweging niet door ontmoeting of voorſtoting van uyterlijke lichchamen geſchied, maar dat lichchaam zo geconſtitueert vinden, dat de beweging uyt zijn zelve voortkomen, niet mogen ſtellen dat het lichchaam in zig en innerlijk in zijn wezen een eygen oorzaak van zijn werkinge heeft.

Het tweede hoofd-ſtuk van UE. brief, draagt het opſchrift.

Van de Ziel.

Zo in het bewys dat de Ziel is, en datze wat ander is als het lichchaam, en wat door aan dependeert, ſchoon dat wat van de gemeene weg afwykt, behaagd my efter wel, en ik meene dat daar een overtuygend bewys in leyt, wy zijn het ook met u-l. eens dat wy geen volkome kennis van de Ziel nog van 't vermogen hebben door welke zy het lichchaam kend: maar het zal wat nader conſideratie verdienen, als UE. poogt te expliceere, waar in het beſtaat de kennis die de Ziel van 't lichchaam heeft, ik zal UE. eygen woorden pag. 6. hier neer ſtellen. *De kennis die de Ziel van't lichchaam heeft, beſtaat dan niet hier in, dat de Ziel verbeeldingen van het lichchaam ontfangd, om dat de verbeelding van lichchaam alleen in lichchaam kan ontfangen worden, en de kennis die de Ziel heeft, is niet zo zeer der lichchaamen die verbeelden of verbeeld worden, als wel der verbeeldingen zelfs, zo dat de menſchelijke Ziel kennis heeft vande verbeeldingen en bezinningen die in het menſchelyk lichchaam zijn, het welke de vereeniging is, die de Ziel met het lichchaam heeft, waar door men zeggen kan, dat de Ziel haar eyge*

lichchaam

lichchaam alleen onmiddelijk kend, dat haar onmiddelijk werktuyg is, en datze niet eygentlyk de andere lichchaamen maar alleen deſſelfs verbeeldingekend, en daar uyt beſluyte kan, datze in de Natuur der dingen beſtaan.

Het eerſte point van Conſideratie zal vallen over deeze woorden, *de kennis die de ziel heeft is niet zo zeer der Liehchaamen die verbeelden, of verbeeld worden, als wel der verbeeldingen zelfs.* Om dit in den grond te begrypen moetmen weeten wat dat verbeelding is, welke onverſtaanlyk is, zonder de bezinning waar van zy voorkomt te verſtaan, bezinnig is eygentlyk dat wy door de uyterlyke zinnen, objecten gewaar worden, verbeelding is eygentlyk dat het beeld dat de uyterlyke zinne gewaard word, door de fibre die in de herſſene vaſt zyn, en door 't beweegen een indruk maken, dat het ſporen in de animale Geeſten en herſenen geeft, zelfs zodanig dat het beeld van het object een ſchets en afdruk of beeldtenis daar indrukt, jaa zoo verde gaat dat wanneer het hert nieuwe Geeſten na de herſſenen ſend, en die ſpooren en fibre daar die Geeſten in geplant zyn welke dien indruk ontfangen wederom aan 't beweegen raaken, het eyge beeld wederom in de herſenen geformeert word, zelfs als het object niet tegenwoordig is. Waar uit wy zien dat de bezinning en verbeelding niet als door de beweeging der lichchaamen geſchiet, en niet als ontrent lichchaamlyke objecten verkeerd; en maar in meer en min verſchild. Indien UE. meend dat bezinning en verbeelding buiten dit geſeide nog wat anders is, bidde dat te verklaaren, zo niet zo moeſt getoont worde, waar in het eygentlyk beſtaat, dat de Ziel, de bezinning en verbeelding van 't lichchaam kend, en voornaamentlyk buiten het lichchaam dat inbeeld of ingebeeld word, want de bezinning en verbeelding is niet anders als een wyze van beweeging in 't lichchaam, die van het lichchaam niet en kan geſepareert worden. Zo ik dan zegge dat de Ziel de bezinning of verbeelding kend, zo zegge ik eigentlyk dat de Ziel maar zekere wyze van beweeging van 't lichchaam kend, want de actie van verbeelding kan zo weinig onſtoffelyk genoemt worden, als dat gene dat de actie voortbrengt, in ſtoffelyke wezens kan het voortgebragten, dat is de inbeelding van geen ander natuur zyn, als den voortbrenger. Wyders hoe is het mogelyk of begrypelyk dat ik de daad van de verbeelding van een lichchaam die door het lichchaam geſchied, en zonder lichchaam niet kan geſchieden, dat ik die inbeelding kan kennen,

zonder het ingebeelde te kennen. Wat is de actie van inbeelden zonder het ingebeelden. Het geene inbeeld is lichchaam, dat ingebeeld word is lichchaam, wat kan die actie van inbeelden, of inbeelding anders zyn, als lichchaamen met een zeekere wyze van beweeging die van het lichchaam niet te separeeren is? als myn Ziel dan de beweeging van het lichchaam kend, wat is het anders als dat ze het lichchaam met die wyze van beweeging kend die wy inbeelding noemen, welke het lichchaam voor onderstelt, en zonder lichchaam niet en kan begreepen worden, hoe kan dan een onderscheid gemaakt worden tussen dat geene dat inbeeld, dat ingebeeld word en de inbeelding, want de inbeelding van het ingebeelde is niet anders als een wyze van beweeging van het inbeeldende, ontrend het ingebeelden.

Wat is de verbeelding buiten de lichchaamen die verbeelden of verbeeld worden, kan de Ziel wel kennis van de verbeelding hebben, zonder kennis te hebben van het geene dat verbeeld, of verbeeld word, wat is dat, waar in bestaat die kennis? by voorbeeld twee houten over een geleid die een kruis uitmaken, hoewel het kruis in 't afgetrokkene geen lichchaam is, kan etter noyt zonder liehchaam begreepen worden, en is niet anders als de lichchaamen in figuur van een kruis voorgesteld, zo dat niemand het kruis kan kennen zonder de lichchaamen: indien dan de Ziel kend de verbeelding die in 't lichchaam is, en zonder lichchaam niet en kan ingebeeld worden, hoe kan de kennis van de inbeelding van het lichchaam, van het lichchaam gesepareert worden, ik bidde myn te zeggen, wat buiten dit, de kennis van de verbeelding van 't lichchaam is. Daar en booven hoe zal de Ziel de kennis van de verbeelding van 't lichchaam hebben, zonder dat zy kennis van de verbeelding heeft, en hoe zal zy kennis van de verbeelding hebben, zonder kennis van het lichchaam dat de verbeelding doet en voor onderstelt, want wat is de kennis van de verbeelding der lichchaamen, zonder lichchaamen?

Dit zo geexpliceert zynde zo bidde ik my te zegge, wat UE. volgende woorden beteekenen, *zo dat de menschen Ziel kennis heeft van de verbeeldingen en bezinninge die in het menschelyk lichchaam zijn*, maar wat zyn die, hoe geschieden die? en wat is die, heeft zy geen kennis van het lichchaam, maar heeft zy alleen kennis van de verbeeldingen en bezinninge die in het menschelyk lichchaam zyn, wat is dat, en hoedaanig geschiet het? en wyders de verbeelding die van een lich-

chaam

chaam in een menſchelyk lichchaam is, geſchied door een lichchaam en zonder het zelve is het onmogelyk, als nu de Geeſt die verbeelding kend, is dat wat anders of nader geſeyd, de Geeſt kend zeekere byzondere beweeging van 't lichchaam, of de Geeſt kend de verbeeldingen die in het menſchelyk lichchaam zyn, want zo weinig ik kan repliceeren hoe de ziel het lichchaam kend, zo weynig zal UE. repliceeren hoe en op wat wyſe de Ziel kennis heeft van de verbeeldingen en bezinningen die in het menſchelyk lichchaam zyn, en wat zal de een boven de ander gevordert hebben, wie zal begrypen konnen dat de kennis van deeze verbeeldingen die in het menſchelyke lichchaam zyn de vereeniging is die de Ziel met het lichchaam heeft, zo lang hy niet begrypt wat eigentlyk die kennis is, die de menſchelyke Ziel heeft van de verbeeldingen en beſinningen die het menſchelyk lichchaam zyn, en zoo lang men dat niet begrypt nog en kan uitdrukken, wat duim breet men boven andre zal gevordert zyn, om te ſtellen, *dat de ziel haar eyge lichchaam alleen onmiddelyk kend, en dat het haar onmiddelyk werktuyg is, en datze niet eygentlyk de andre lichchamen, maer alleen deſſelfs verbeeldingen kend.*

Dit moet zy onmiddelyk of door een middel kennen, indien onmiddelyk zo kan de Ziel het lichchaam directe kennen, maar zullen beyde moeten beleyden, dat wy de wyze niet en kennen: indien door een middel dat moſt ſtoffelyk of onſtoffelyk zyn, indien het eerſte zo blyft de eyge kweſtie ôpen, hoe een ſtoffelyk middel, een onſtoffelyk weezen kan aandoen, indien het tweede zo blyft de zelfde kweſtie hoe het onſtoffelyk middel het ſtoffelyk kan aandoen, of in opzigt komen, want zo wy een van deeze twee hadde wy hadde het alles. Want zo der geheel geen over eenkomſt tuſſen Ziel en lichchaam dat is tuſſen ſtoffelyke en onſtoffelyk en is, zo kan ik in geenderley opzigt of wyze begrypen, hoe zy malkanderen ooyt konnen kennen of ontmoeten.

De verbeelding des lichchaams moet een lichchaam inſluyten, of niet: indien een lichchaam, zo kan zy zo weinig de verbeelding zonder lichchaam kennen, als het lichchaam zonder verbeelding kennen, en zo zy die niet in en ſluyt, zo kan de Ziel het lichchaam door de inbeelding niet kennen, met de Ziel verde of na by het lichchaam te zyn, heeft na UE, opinie geen plaats in de Ziel, op wat wyze is dan myn lichchaam, of myn animale Geeſten meer het onmiddelyk werk-

tuig van myn Ziel als andere lichchamen, waarom kend myn Ziel meer de verbeelding van myn lichchaam, als van andere? indien dat gezeid word zo zal met eene gesteld worden, dat God myn Geest een nader opzigt met mijn lichchaam heeft doen hebben als met andere, dat aan mijn zinnen, hersienen, en alderfijnste animale Geeste gegeven is een kragt van inbeelden, welcke boven de beweging een inbeelding van lichchaamelijke dingen formeert, selfs als het eerste object niet tegenwoordig is, dat wat verder gaat als men van een lichhaam als lichchaam kan verzekeren. Aan de anderen kant schynt mijn onstoffelijke Ziel tot haar naaste, en om met U E. eyge woorden te spreken, de animale of dierlijke Geesten, in't hoofd het onmiddelijk werktuyg te zijn, om dat daar de alderfijnste Geeste van ons lichchaam geplaatst zijn, waar aan onze zinnen en ook al de fibre en zenuwe, die het gevoelen, en het gewaar worden, door het gantsche lichchaam verzenden, dat is het naaste dat ik van de vereeniging van myn Ziel en lichchaam heb konnen opspeuren. Weet ymant nader het zal myn lief om hooren zyn, ik zal daar rekhalzende na verlangen.

Onderwyl kan ik niet zien dat U E. een voed breed nader zyd, want te zeggen de ziel kend niet zo zeer de lichchamen die verbeelden of verbeeld worden, als wel de verbeelding selfs, en men verklaart niet eigentlyk deeze verbeelding, wat die is, en op wat wyze en door wat middel zy die kend, want zy zal die inbeelding moete kennen als lichhaam, of als Geest, indien als lichchaam zo blyft voor UE. zoo wel als voor my open te zeggen hoe de Ziel kennis of opsigt tot het lichchaam krygd. indien als een Geest, al wederom hoe leert die 't lichchaam kennen of aandoen, een derde kander niet gegeeven worden, als op die wyze terstond voorgesteld.

Gelyk UE. in dit voorgaande deel besloot dat het lichchaam geenig gewrogt voortbrengd, nog innerlyk in zyn weezen geen werkinge is, zo poogd UE. hier te besluyten, *dat schoon de ziel in haar eygen natuur aangemerkt een werkinge is, zy nogtans als zynde een schepzel niets kan veroorzaaken, of op iets buyten haar weezen werken*, wy hebben nu al verscheydemalen gezeyd, gelyk wy genootzaakt zyn hier wederom te zeggen, indien UE. by werken of by veroorzaaken verstaat een independente actie buyten God, wy staan het met UE. maar dat men van de Ziel gesubordonneert onder God niet zoude konne, zegge, zy werkt, dat stryd hier tegen U E. eyge stelling, en niemand kan op die

wyze

wyze eigentlyk geseid word te veroorzaaken. Indien zy niet buyten haar weezen kan werken, zo is het onmogelyk dat zy ooyt lichchaam of verbeelding van lichchaam kan hebben, want lichchaam en verbeelding van lichchaamen geschiet in, door en ontrent lichchaamen, welke alle buyten de Ziel zyn, zo nu de Ziel niet kan werken, buyten haar weezen zo kan zy nooit lichchaamen kennen, maar het is in Confessie dat de Ziel Lichchaamen, en byzonder haar eyge lichchaam kend, zo moet haar kennisse dat is haar werkinge ook buyten haar verkeeren.

Van Ziel en lichchaam in opzigt tot Elkander.

Ik houde hier wederom dit geheele hoofdstuk van woord tot woorde voor geinsereert, en moet op UE. redenering zeggen, gelijk ik in 't begin van deeze brief heb beginnen aan te roeren, zo wy Ziel en lichkhaam stoffelijk en onstoffelijk, uytgebreyd en verstaande wezens yder in het afgetrokkene, en in haar wezen en Natuur beschouwen, dat wy niet zulle vinden, dat zy eenige gemeenschap vereeniging of opsigt met malkanderen schynen te konne hebben, nogtans leerd de ondervindinge contrary, want ik weet datter lichchaamen zijn, ergo is'er een nader weg, en middel waer door de Ziel weet datter lichchaamen zijn, diedat het naauste kan uytvinden, grenst het naaste aan de waarheyd. Ik hebbe my terstond geexpliceert waar door ik meene dat het geschied, U E. hebt ook hier gezeyd hoe U E. meend dat het toegaat, ik heb mijne Consideratie daar over gezeyd, efter Concludeert U E. hier pag. 8. *te ontkennen, dat de geest als geest op 't lichchaam kan werken en zulx toelatende op een werktuyg dat lichhaam moet zijn, stoot zig zelfs om verde*, nogtans kan ik uyt U E. eygen en klaare woorden niet anders begrypen of U E. stemd deze Contradictie toe, ziet U E. woorden Waar h: en Deugd. pag. 32: 213. 215. 216. 217.

Ik kome dan tot de kern van de zaak zelfs in welke U E. poogd te verklaaren op wat wyze deze twee onderscheyde wezens, namentlijk Ziel en lichaam, opzigt en kennis van malkanderen hebben, bestaat hier in, *niet dat de een werking op de ander heeft, maar alleen dat de Ziel de verbeeldinge en bezinninge des lichchaams kend.* Het scheynd my onmogelijk, dat de Ziel de verbeeldinge en bezinuinge des lichchaams zoude kennen, zonder op het lichchaam te werken, want in-

beel-

beelding en bezinning van't lichchaam te kennen, is zekere wyze en beweeging van't lichchaam kennen, die men onmogelijk zonder het lichchaam kan kennen, het is dan de eenige kweſtie als de Ziel de verbeeldinge en bezinninge van het lichchaam kend, wat zy dan eygentlijk kend, en op wat wyze en door wat middel zy die kennis verkrygt, als mede wat U E. eygentlijk by bezinning en verbeelding verſtaat, zonder welk onmogelijk ymand U E. meening zal konnen begrypen.

U E. gaat vorder *om deze vereeniging of kennis duydelijk te verklaaren, moet men aanmerken; dat het gekende in ordre der Natuur eerder is dan de kennis*, dit ſtaat geloof ik yder toe, *dieshalven dat de bevatting en de wil de beweging des lichchaams niet voor gaan maar volgen.* Dit is mijn ten uyterſte duyſter gezeyd, want in de bezinning gaat het gelijk en onafſcheydelijk, als mijn zin van zien het object bevat afgewaar word, is niet anders als een beweging van mijn lichchaam op het ander dat my voorkomt, waar door ik het object gewaar worden, maar in de verbeelding voornamentlyk als het object niet tegenwoordig is moet de bevattinge volgen op de eerſte beweginge van bezinning, maar ontrend de wil is het van een heel ander begrip, want dat de wil de beweeging des lichchaams nooyt zoude voor gaan, maar altyd zoude volgen, is enkel ons hoofd diſpuyt, dit moſt by UE. beweezen worden, daar het maar ter neder geſteld word, zonder het alderminſte bewys, ja het ſtryd tegen UE. eyge woorden, pag. 215. *daar zyn beweeginge die op de wil volgen waar door ons lichchaam op't gebod der wil tot de gebuurſchap van andere lichchaamen overgaat.*

Dat efter de meeſte van de menſchen een bevatting en meening hebben dat de wil voor de beweeging des lichchaam gaat, wild gy verbetert hebben, *met de innerlyke verbeelding van de uitwendige beweeging wel te onderſcheiden; in alle beweeging die men vrywillig noemt Gaat de inwendige ſchikking der verbeelding, voor de uitwendige roering, de ziel dan kennis hebbende van de verbeelding, en die toeſtemmende, word gezegd*, de uitwendige beweeging te wille, en die voor te gaan. Om dit wel te begrypen en grondig te beantwoorden, eyſte ik klaarder te moeten verſtaan, wat UE. verſtaat by innerlyke verbeelding, uiterlyke beweging, als mede de inwendige ſchikking der verbeelding, en wat UE. een vrywillige beweeging noemt, want buyten dat kan ik UE. meening niet klaar verſtaan, want het zoude konnen gebeuren, dat

dat wy hier door niet een en zelfde zaaken zoude verſtaan, ik zal efter zoo na koomen als mogelyk is, innerlyke verbeelding is niet anders, gelyk ik hier vooren gezeyd hebbe, als het uyterſte voorwerp dat ik door de zinnen ontfangen heb, zoodaanig door de fibre en andere werktuygen met een ſterke drift in de herſenen of animale Geeſten te zenden dat het beeld van 't voorwerp gelyk daar in gehegt blyft, zoodaanig dat wanneer door beweeging die Geeſten wederom in de ſpieren of herzenen in die eyge ſpôren bewogen worden, het denkbeeld van het voorwerp vertoond word, als of het door de uyterlijke zinnen eerſt ontmoet en begrepen wierd: indien U E. nu door de uyterlijke beweging die eerſte bezinning verſtaat, bidde my te zeggen wat het onderſcheyd van de innerlijke verbeelding, met de uyterlyke beweging hier toe zal doen.

In alle beweging die men vrywillig noemt gaat de inwendige ſchikking der verbeelding, voor de uytwendige roering, is hier vrywillige beweging, en beweging die op de wil volgt, zo is onze geheele kweſtie uyt, want dan is de wil de oorzaak van de beweging, dog zo U E. by vrywillige beweging, gevallige beweging verſtaat, dat is beweging die wy van geen kenbare oorzaak konnen afleyden, zo volgd de inwendige ſchikking der verbeelding op de eerſte zinnelijke roering, en het dunkt my anders onmogelijk te begrypen, ik wenſte dat UE. my eens zeyde, wat een vrywillige inwendige ſchikking der verbeelding is, welke voor de uytwendige roering gaat.

De Ziel dan kennis hebbende van de verbeelding en die toeſtemmende word gezeyd de uitwendige beweeging te willen en die voor te gaan, ons hoofd diſpuit is, hoe de Ziel kennis van de verbeelding heeft, en ik zien niet dat UE. tot nog een duym breet, meer gevordert is; om dat te verklaren, als ik, of die by myn ſtaan. Maar de wyze van begrypen overſlaande, wat is dat geſeyd, *de Ziel de verbeelding toeſtemmende, word gezeyd de inwendige beweeging te wille en die voor te gaan*, dit is al wederom de geheele kweſtie of de Ziel welke zommige verbeelding (anders herſtogten) toeſtemd, die ook niet en wild, en of het verſtand ende wil niet inbeeldingen of iets ontwerpt of formeert, die zy door het Lichchaam doed uitvoeren, indien dat ontkent word, zegt my eens wat het ontwerp van een verſtandige oratie in de Ziel is, die zy door duyzenderley beweeging en klank bekend maakt aan haar meede menſch.

De twee volgende zinsnydinge pag. 9. en 10. van dit hoofd deel bestaan in een byzondere en naukeurige morele observatie, die ik met groot vermaak geleezen en overdagt hebben, maar om datter zaaken volgen van grooter gewigt, welke deeze voor een gedeelte misluyt, zo zullen wy dit passeeren.

Nader Verklaring.

Op de eerste en tweede zinsnyding pag. 10. en 11. van dit hoofdstuk, namentlyk dat de taalen tot nootzaaklykheid des levens van de mensche uytgevonden en in gebruik gebragt zyn, zullen wy toestaan, niet tegenstaande dat Adam schynd met die qualiteid geschaapen te zyn, en uyt kragt van die ingeschape qualiteid meer verpligt was, als iemand van zyn nakomelingen, want hy gafkort na de schepping yder dier zyn Naam na zyn aard en Natuur, laaten wy ook toestaan, dat een wys en verstandig man door afgetrokke bespiegeling tot de kennis der waarheyd in dringende, hem efter moet bedienen van de gewoone taal, behoudens de vryheid dat hy in veel gevallen, woorden die op den uiterlyke schyn betrekking hebben tot de zake zelfs overbrengt. Zekerlyk een wys man verbetert de taal en zoekt de eigentlykste en nadrukkelykste woorden om zyn meening te verklaaren, en zoo dat niet doenlyk is, zo zal hy difinitie stellen om dog de zaak niet met woorden van 't gemeen maar met zoodaanige die zyn intentie en de waarheid naust uitdrukken; hoe veel te meer zal God welke de opperste wysheid en volkomen uitdrukker van zyn meeningen is, niet zoodaanige woorden gebruyken, die de waarheid naast koomen, of het naast over een komen met die bepaalde natuur die God aan ons gegeeven heeft, en daarom kan ik niet toestaan, dat als God den menschen werkinge toeschryft, of dat God door hem werkt, dat zulx een oneigentlyke wyze van spreeken zoude zyn, na de wyze van 't gemeene volk, maar dat het een onderwyzinge is, die God van ons zoo wil begreepen en toegestaan hebben, na de maate van verstand dat hy ons gegeeven, en de duuring die hy aan ons weezen toegeeygend heeft.

Maar dat hier nog onze Consident ie verdiend, zyn deeze woorden, *dewyl nu de Ziel geen lichchaam kan beweegen, en dat alle lichchaamen wer-*

werkeloos zyn, zoo moet volgen dat alle deeze beweeginge onmiddelyk van God afhangen, en datze van hem in die zaamenbinding gesteld zyn. Wy meenen aan de eene kant getoont te hebben dat de Ziel het lichchaam kan beweegen, niet gelyk het eene lichchaam het ander beweegt; of als een independente oorzaak maar gelyk de natuur van een middel oorzaak, en aan den anderen kant heb ik tegengesprooken, de Reeden waar meede UE. meende dat het te bewyzen is, wy stelle met U E. dat alle eerste beweeging onmiddelyk van God afhangen, maar de verdere beweeginge verdienen deze relatie, dat wanneer God door de eerste beweeginge veel lichchaamen zoo konstig by een gebragt heeft, dat daar een enkel lichchaam niet kan hooren zien of voelen, dat het kan hooren zien en voelen, dat daar een enkel lichchaam, dat niet als door een uiterlyke aanraaking van een ander alleen verplaatst word; nu door zaamenstel van veelen zulx een gedaanten ontfangt dat het om zig te beweegen geen uiterlyke aanstooting van nooden heeft, maar die beweeging op de wenk van zyn wil zig in staat bevind van hem te konnen beweegen. Deeze relatie zeg ik verdiend een geheel andere Consideratie, te weeten, dat die beweeging die God door middel van dat lichchaam uitvoerd, het werk van die mensch, of dat die genoemt word, gelyk God het selver doorgaans zoo noemt, zo word den mensch, en niet God geseyd te spreeken, en een Vogel te vliegen &c. maar niet independent; want in wat aanzien zoude anders de menschelyke spraak, myn spraak zyn? UE. meent daarom, *om dat de werkelykheyd van den mensch hier mede versteld is, dat is voor zoo veel de ziel weet, en een bewustheyd heeft*, maar wat is dat voor een argument? daarom is de taal de spraak van de mensch om datter de ziel meewustigheyd van heeft, want zoo de Ziel geen lichchaam kan beweegen, en niet kan geseyd worden by het lichchaam te zyn, hoe kan zy van de spraak die een beweging van't lichchaam is, meewustig zijn? maar wat is het mewustig te zijn, het is kennis van die taal te hebben, en te weten dat de taal gesproken word, maar wat weet de Ziel van die taal, weet zy het simpel als een geluyt; of weet zy het als een geluyd dat iets beteekend; indien het eerste, zo weet zy het even als het briezen van de Paarden en het loeyen vande ossen, Etat, wat weet zy daar van, en daarom behoeft zy geen verstaanlijke of werkelijk Ziel te hebben: en weet zy het als een geluyt dat iet beteekend, zo komt aanstond in Consideratie, wie de beteekenis der

woorden aan die klanken gevoegd heeft, niet het lichchaam, want dat is in haar wezen niet ingeslooten, en klanken als klanken beteekent niets: wy moeten dan de beteekenis der woorden niet van het uitgebreide, maar van het onuytgebreyde en van het verstaanbare weezen halen. Ergo, de kennis die de Ziel heeft van de beteekenis en mewustheid van de menschelyke spraak, moet eerst van de Ziel, en van haar zelfs voortkoomen, en zo de beteekenis der woorden, gelyk nootzakelyk van de Ziel eerst moet voortkomen, zo moet nootzakelyk de Ziel die beteekenis door het lichchaam veroorzaken en uytwerken.

Maar het voornaamste van dit hoofdstuk, bestaat in deze applicatie, *het gene van 't spreken gezeyd is, moet van alle beweging gelden, die men den mensch toeschryft, neemt dat ik een swaard ete*: dit zoo begrepen, zynde, zo doode ik eygentlyk geen mensch maar God van wien alle beweeging onmiddelijk afhangen, en wat onderscheyd zal der dan zyn dat God imand door Blixem of Donder dood, of dat ik imand dooden, en hoe kan een regter een mensch om een doodslag dooden, welk niet den mensch maar God door zijn onmiddelyke beweging lydelijk door eenige deelen van myn lichchaam doet, wat is dan de redelykheyd in myn Ziel, wat is de Conbinatie van Ziel en lichchaam inden mensch boven alle andere schepzelen, is dan de Ziel in het lichchaam maar een lydelyke aanschouwer van de daden die God door zijn lichchaam uytvoerd, wat is dan de reden en de moralityt inde Ziel? efter poogd gy aande wereld te willen zeggen, wat het in een mensch is een doodslag te begaan, dit onderscheyd U E. in tweederley opzigten, de eerste noemt U E. de flauste zin, en zal daar in bestaan, *om dat de beweging van het swaard* (daar den doodslag meede begaan worden) *op het uyterste oog van myn hand begin nam*, maar zo doet het ook in een zinneloozen, welke daarom niet gestraft word, nog moraliter gezeyd word kwaad gedaan te hebben, nogtans begind de daad als daad en beweging van een zinnelooze, en van een verstandige, op de zelfde wyze van zyn hand. Begind het verslinden van een dier niet van de beweging van mond en pooten, zullen wy dat op een zelfde wyze begrypen, als in den mensch, zoo word alle reden en moralityt daar in het wezen van de mensch bestaat, weg genomen, en schied niet anders over als een Brutale ja levenlooze werktuygige beweging.

Den vollen zin waarom den doodslag door God als eerste oorzaak en

een onmiddelyke beweging gedaan, en daar toe hy hand en ſwaard gebruykt den menſch werd toegeſchreven is, *voor zoo veel ik kennis hadde en genoegen ſchepten, dat een ander menſch op de beweging van myn hand in gevaar was, of komen konden. Deze beteekenis is zoo volzin, datter niets in een voller zin aan ſchepzel kan toe geſchreven worden.* Myn Ziel kan volgens U E. ſtelling als onlichchaamlyk nog kennis nog genoegen nemen, in een daad die van het lichchaam gebeurt, of gebeuren zal, om dat geen lichchaam kan bewegen nog aan doen, daarom kan ik niet begrypen hoe de Ziel kenniſſe van de actie des lichchaams kan hebben. Maar laat het eens een waarheyd zyn, maar met eene dat myn Ziel voor de daad niet het alderminſte daar toe Contribueert, ook die niet weten kan, maar dat myn Ziel, in of na die daad van die eenvoudige beweging die immediatie van God afvloeyt, genoegen en vermaak neemt, op wat fondament kan de daad myn daad zyn, voor al dat ik daarom door een wereldlyke Regter met veel tormenten zoude moeten ſterven? alleen om dat ik vermaak neem in een daad die van God gedaan word, door een lydelyke beweging van myn lichchaam, en zo ik vermaak nam in de moord door een ander menſch begaan, daar van ik niet geweten hadden, zou dat daarom ook mijn daad zyn, en zoude ik het leven daarom verbeuren? want wat onderſcheyt is in deze daden? tot beyde Contribueert myn Ziel volgens U E. ſtelling niets, als dat zy onder of na de daad, daar van kennis had, en genoegen daar in ſchepten, en al had zy geen genoegen, ja een tegen zin daar in gehad, de daad had efter volgens U E. ſtelling onfeilbaar zyn uytvoering gehad, gelyk U E. hier pag: 10 zeyd; *nogtans kan het geſchieden dat het lichchaam tegens de wil van de Ziel tot vertoornde woorden en beweginging; of onkuyze gebaarden uytbarſt*, zal dan die daad welke tegen myn wil uytgevoerd word, ook myn ſtraf waardige daad zyn? ſteld dat in yder hand van twee menſchen A. en B. een ſwaard is, beyde zulle zy ymand dooden, maar A. zal het met toeſtemming en genoegen van zyn Ziel en B. zal het tegen de wil van zyn Ziel doen, zal B. geen doodſlag begaan? daar nogtans de beweging van haar beider hand begin neemt, en in beyde Gods onmiddelyke beweging is. En of de Ziel genoegen neemt of niet, de beweging zal efter onfeilbaar voortgaan, zal dan de kennis en 't genoege die mijn Ziel in een actie neemt die buyten haar is, daar zy ook niets toe doet, nog kan verhinderen daarom alleen haar actie zyn, om dat zy kennis

daar van heeft, en genoegen ſchept, en daarom geſtraft worden; en zal ik niet geſtraft worden, over een actie van een ander lichchaam, daar van myn Ziel ook kennis heeft en genoegen in ſchepten? nog eens, daar zulle twee handen van twee menſchen zyn, die beyde yder een menſch zulle dooden, maar de een zal volgens het gemeene volkregt met konſt en overleg zyn vyand, en den ander by ongeval, ja tegen zyn wil zyn vriend dooden; beyden even onſchuldig of ſchuldig zyn? want de beweging voor zo veel die natuurlyk is, begind beyde van haar hand, en is Gods onmiddelyke beweging. Myn dunkt uyt dit gezeyde klaar te volgen, dat'er een andere oorzaak is, waarom een daad onze daad genoemt en ſtrafwaardig is, die uyt de ingeſchapen moralityd, en wil van de Ziel moet gehaald worden, maar dat is buyten ons beſtek, en daarom ſcheyden wy hier af.

Zo dat de grootſte beteekenis waar door een uytkomſt als een daad aan een ſchepzel kan toegeeygent worden, in de kennis ende goedkeuring beſtaat, die de Geeſt heeft van de uytkomſte volgende op de beweginge des lichchaams of der bezinninge die hy onmiddelyk kend, blyvende ondertuſſchen onverzettelyk, dat God alleen eygentlyk oorzaak van alle is: nog kennis nog goedkeuring van een actien die buyten my is, en die ſchoon ik haar niet goedkeurde efter op de ſelfde wyze zou le gebeu en, en kan ooyt als zeer oneygentlyk de myne genoemt worden. Ik hadde gewenſt dat U E. dit point wat breeder en ſterker had bewezen, zoude dan occagie gehad hebben om my daar wat meer op uyt te laten.

Van Engelen en Duyvelen.

In dit hoofdſtuk word voor onderſteld, zonder eenig bewys dat de Engelen of Duyvelen Geeſten zyn, gelyk de menſchelyke zielen, welke yder van hen een zeker lichchaam tot hun voorwerp hebben, of daar meede vereenigt zyn, waar in zy de verbeeldinge der lichchamen kennen. Gelyk UE. in 't voorgaande gewild hebt, dat de Ziel de verbeeldingen van dat lichchaam kend, dat het hare genoemt word, en niet die van andere lichchaamen, zoo ſchynd UE. hier te willen dat de Engelen of Duyvelen door dat lichchaam dat zy tot hun voorwerp hebben, de inbeelding der lichchaamen, dat is de inbeeldingen van alle lichchaamen te kennen, dat inderdaat veel verder

der gaat, als die van de menſchelyke: en vermits wy van de Engelen haar weezen en werken, en wat daar aan dependeert in myn briefvan den 7 Dec: 1688. en 31 Dec. 1691. Wat breeder getracteert hebben', en wel voornamentlyk of alle de Engelen, Duyvelen, en menſchelyke Zielen gelijk UE. meend, maar een eenig denkend weezen uitmaken, dan of yder Engel, Duyvel, en Ziel, een byzonder weezen ſtellen, en om dat ik zien dat UE. dit point maar ter neder ſteld, zonder eenig bewys, een teeken dat daar niet op wil ſtaan, zulle wy dat ook laate paſſeeren. Alleen tegen de Concluſie van deſe eerſte periode zeggen, dat de Engelen of Duyvelen, op de zelfde wyze werkers en uitvoerders zyn van alle de uitkomſte, als de Zielen der menſchen, welke Concept ik meene wederleyd te hebben, en hier alleen maar reſt, te examineere de twee voorbeelden daar meede UE. poogd te verklaaren.

Het eerſte dat de Duyvel volgens Chriſti woorden (Joh. 8: 44) een menſch moorder is van den beginne en een vader der leugenen, en gelyk Moſis verhaald dat de Slange Eva bedroogen heeft, dat dat zoude te zeggen weezen, *dat de Duyvel kennis hadde dat het lichchaam't welk zyn onmiddelyk werktuyg is verſtaanlyke uitdrukkinge van bedrieglyke betekenis goed keurden, en zyn genoegen daar in vond, &c.* dit dunkt my loopt verde, en ik kan geheel niet zien dat dit in Moſis of in Chriſti woorden opgeſlooten leyd, ik hebbe by oude nog nieuwe uitleggeren, nog in al den ſwerm, der Schryveren, die voor of teegen D. Bekker op het Tonneel komen, en die ik geleezen hebben, deeze uitlegging niet gevonden, het word ook by UE. niet eens gepoogt te bewyzen, maar alleen ter neder geſteld, het luſt my dan ook niet dewyl deze materye tegenwoordig by na (ja gelyk dien yverigen, dog onnoſele Boer in de verbrandinge van Hieronimus van Praag ook nog een takkebosje bybragt) van yder getracteert word, my daar op in te laten: maar alleen met een woord zeggen, dat de verſtaanlijke uitdrukkinge van bedriegelijke beteekenis, die aan Eva gedaan wierde, daar van moeſt de eerſten ontwerper van dat bedrog zyn, of het lichchaam van de Slange, voor zoo veel zy lichchaam of Slange was, of de Duyvel voor zoo veel hy de Slange als zyn onmiddelijk werktuig gebruikte, niet kan het de Slange zijn voor zoo veel zy een lichchaam was, want lichchaam als lichchaam is onmogelijk, verſtaanlyke uitdrukkinge voort te brengen, dit ſtemd UE. zelfs toe, de Duivel kan het volgens UE. gron-

den

den ook niet weezen, om dat die als zijnde een onstoffelijke Geest zoo weinig het lichchaam de mond en tonge van de Slange kan beweegen, als de Ziel die van een mensch kan doen, efter moeter een oorzaak en een uitvinder van de verstaanlyke uitdrukkinge van 't bedrog zijn, dit kan niemand als de Duivel zijn, wiens weezen gelijk die van de Ziel in verstaan en wille bestaat, en de Slange word gebruikt om de intentie en het bedrog door verstaanlijke woorden aan Eva glimplijk voor te stellen. Zo dat het onbegrypelijk is, dat het misdrijf van den Duivel alleen daar in zoude bestaan hebben, in de kennis en goedkeuring van de voorstellinge van die bedrieglyke uitdrukkinge aan Eva gepleegt, want wie zoude dan eerste oorzaak en uitvinder van het bedrog geweest zyn, dat onmogelijk het Lichchaam van de Slange konde zyn. Dogh hier red ons Jesus in de voor aangeteekende plaatzen (Joh. 8: 44.) ten vollen met de alderklaerste woorden uit, *de Duyvel was een menschemoorder van den beginne, hy is een leugenaar en een Vader der zelve.* Jezus zeid niet de Duivel had kennis, en schepte genoegen in die bedriegelijke uitdrukkinge van de beweeging van de tonge van de Slange, waar door Eva in gevaar was van verleid te worden, eeven als of het van een ander oorzaak als van de Duivel voortquam, maar hy zeid expresselyk dat de Duivel den menschmoorder, en Leugenaar zelfs was, en om te toonen dat hy den oorspronk en inventeur van dit bedrog en deeze verleiding was, zo noemt hy hem een Vader der leugen, een spreekwyze nadrukkelijk om de eige en ware oorzaak te beteekenen; en doet daar tot overvloet nog by, *dat hy in de waarheid niet staende is gebleven, en wanneer hy leugen spreekt, zo spreekt hy uit zyn eige,* en nooyt wort ymand in een volkomen zin een verleyder of leugenaar genoemt, om dat hy de verleyding en leugen goedkeurd en genoegen daar in neemt, maar wel om dat hy dat zelfs inventeert doet en werkstellig maakt. Hier uyt blykt ook in 't voor by gaan, dat de Duivel het lichchaam, de mond en de tonge van de Slange most bevvegen en bepalen, hoe zoude hy anders geweten hebben, en verzekert zijn gevveest, dat die klanken, welke door haar mond en tonge geschieden, met de intentie van zijn bedrog over een quaamen.

Het tweede voorbeeld dat den Engel in 't Leger der Assiriers 2 Kon: 19. 35. hondert en vyfentagtig duysent menschen in eenen nagt verssoeg, moetik met UE. permissie zeggen, dat ik UE. uitlegginge en het gene poogt uyt te drukken niet en verstaan, en UE. zelven zegd

zegd dat men niet en kan verzekeren dat het dus geſchied is, nadien het op veellerley wyze heeft konne voorvalle, zoo zal ik van dat voorbeeld afſcheyden, tot der tyd dat my beter occagie zal gegeven worden, als ik UE. antwoorden op myn brieven reets geſchreven zal bekomen hebben, en UE. beveelen onder de byzondere zegeningen Gods na Ziel en lichchaam, en blyve

UE D. W. Dienaar

Dordregt 29 Juny 1692.

W. v. BLYENBERGH.

F DER-

DARDE BRIEF.

WILLEM DEURHOFF,

Aan de HEER

WILLEM van BLYENBERGH,

Mijn Heer en Vriend.

UE. aangenaame van 29 Juny, waar in UE. eenige aanmerkingen ter neder ſteld, op de myne van 13 February, ontfangen en ingezien hebbende, bevinde daar als bekend voorondersteld 1. dat'er in de natuur nytgebreide en denkende wezens zyn, 2. dat wy in de natuur der dingen een ſchepzel vinden, dat wy menſch noemen, in welke deeze beide weezens zyn en beſtaan, hier over dan geen geſchil zynde, zal het daar op aan koomen, of, en hoe deeze twee weezens opzicht met elkandere hebben, vereenigd zyn, en op elkander werken. Daar op voerd UE. twee ſtellingen in, die volkomentlyk tegens myn gevoelen ſtryden kan daarom niet nalaaten; eer ik myn gevoelen teegens de teegenwerpen beſcherm, het ſpoor van UE. gebaand op te volgen, en het gegeven licht van na by te bezien. De ſtellingen zyn.

1. Dat de Ziel wyze van denken van en door het lichchaam ontfangd.

2. Dat de Ziel op de wenk en begeerten van haar wil het lichchaam kan beweegen.

Uyt de onderſtelling dat'er uytgebreide en denkende weezens zyn, en dat deeze twee weezens niet onder een zelve uytbeelding behooren, trekt UE. dit ſchynbaar gevolg, *dat het lichchaam met het onlichchaamelyke, het uyt gebreyde met het verſtaande geen gemeenſchap, en het een op het ander opzicht, of werkinge konnen hebben.* Dat deeze twee weezens, met elkander geen gemeenſchap hebben, indien door ge-

meenſchap beteekend word van een natuur en beſchryving te zijn, is volkoomen zeeker, want deeze twee weezens zyn na hun geheele weezendlykheyd van elkander onderſcheiden. Dat ook het een op het ander geen werking kan hebben, is vangelyke waarachtig, om dat ze beide gewrochten zyn, en dieshalven geenige werkinge, buiten hun weezen op andere weezens konnen doen: maar dat deeze onmoogchelykheid van op elkander te werken zoude voort vloeyen uit het weezendlyk verſchil der weezens, daar van weet ik de reeden niet, ik zie oock niet dat UE. daar de alderminſte bewyzen toe voortbrengd: en al hoewel de wysbegeerige tot de werking van het eene weezen op het ander, een overeenkomſt der wezens ſchynen te willen, volgens de bekenden reegel, *dat de oorzaak alles, vormelyk of uytſteekentlyk, in zich begrypt wat in het gewrocht is*, zo neem ik echter de vryheyt van te zeggen, dat ik hier van nooit vaſte beginzelen hebbe vernomen, en dat, indien men de gewoonte van onbeproefde onderſtellingen toe te ſtemmen ter zyde zet, het naaukeurig onderzoek het teegendeel zoude uitvinden. Van gelyken kan ook uit het weezendlyk onderſcheid der weezens niet volgen, dat het een geen opzicht op het ander kan hebben; en dieshalven gaat het niet vaſt, dat het denkend wezen, voor zo veel wy het in het afgetrokken beſchouwen, met het uitgebreide geen opzicht of vereeniging kan maaken. By aldien eenige bewyzen tot deeze dingen ingeſteld wierden, ik twyffele niet of zoude de nietigheyd daar van konnen ontdekken.

Vervolgers wil UE. toonen, dat het geen wy in het denkend of uitgebreid weezen, ider op zich zelven in zyn eigen beſchryving aangemerkt, niet konnen opſpeuren, daar nochtans in gevonden word, *om dat God iets aan die weezens byvoegd.* Dit poogd UE. eerſt van het lichchaam te doen ſtand grypen, zeggende, *indien ik het lichchaam in zyn eigen difinitie, als uytgebreid beſchouwe nooit zal ik daar in hooren, zien gevoelen &c. konnen beſpeuren.* Beſluytende, dat deeze gewaarwordingen niet tot het ondeelig lichchaam behooren, maar uit de beweeging voortkomen, welk beſluit ik dus verre toeſtem, behoudens dat UE. geen al te eygentlyken beteekenis moeſt geeven aan de woorden, *uit de beweeging voort te koomen.* Dat deeze beweeging geen eigenſchap van het lichchaam noch iet weezendlyk buiten het lichchaam is, kan ik zeer wel verſtaan, maar dat ze zoude zyn *een daad*

van Gods wil waar door hy konſtig door de omrolling der lichchaamen iet toevoegd dat aan het lichchaam uit zyn natuur niet eigen is, komt myn onverſtaanelyk voor, is de beweeging een toevoegzel aan het lichaam, en geen eigenſchap of iet weezendlyks daar buiten, wat is doch dat toevoegzel? als God door een daad van zyn wil de lichchaamen iet toevoegd word'er dan niet iet weezendlyks by het lichchaam geſteld? en dit toevoegzel is dat lichchaam of is dat Geeſt? of is het een wezendlyke zaak die van beide verſchild? of zoude dit wel daadelyke toevallen zyn? ik kan dan niet verſtaan wat dit toevoegzel zoude moogen weezen: maar houde myn aan de beſchryving die ik in myn voorgaande van de beweeging hebbe ter needer geſteld, te weeten, *de beweging behoord niet tot de weezendheid van het lichchaam, noch word van God als een toeval of tweede zelfſtandigheyd, in het lichchaam als in een onderwerp gewerkt, maar het is alleen, dat de deelen geduurig van God afhangende, ieder oogenblik in een verſchillende aanraaking beſtaan*, welke beſchryving in de *voorleeringen van de H: Godgeleerdheid*, van pag. 161. tot 180., in alle zyn deelen zo wel onleed word, dat men daar uit genoegzaam zien kan wat beweeging is, dat daar toe noch *middel-oorzaaken* vvaar door, of *onderwerpen* waar in God werkt, noch eenigh toevoegzel, behalven de deelbaare ſtoffen noodigh zyn.

UE. poogd dit byvoegzel aan te wyzen, om dat *het ondeelig lichchaam dat noch ziet noch hoord, door verſameling en zamen parzing, kan hooren en zien*, daar by voegende de wyze van beweegen die wy ſchrik en vrees noemen, dat ze een voorwerp dat buiten haar is ziet, en afbeeldzels van het geene wy zien, in onze harzenen in druckt, en dat zelf de voorwerpen en beelden in onze harzenen vertoond worde, als het voorwerp niet teegenwoordig is. Alle deeze opgeſtelde bezinningen en gewaarwordingen, zyn niet anders dan gevoelingen aan de werktuigen der zinnen, de welke voor zo veel ze tot het lichchaam behooren, alleen in aanraaken en drukken beſtaan, zo is het zien een parzing van het licht aan de deelen van het oog, het hooren, een beroering van de beevende lucht aan het oor, en dus met alle anderen: zo dat de verbeeldingen voor zo veel ze tot het lichchaam behooren, in der daad niet anders zyn, dan enkelyk beweginge van zaamengeſtelde lichchaamen. Dat wy door die beweeginge begrypen de afbeeldzels der voorwerpen, zelf zodanige die niet tegenwoordig

woordig zijn, dat noem ik de kennis die onze Ziel van het lichchaam heeft: en zo UE. wil, dat *het geen God door zyn oneindige kracht daar bygevoegd heeft*, deeze kennis van de Ziel is, dan blyft'er geen geschil, doch het schynt dat UE. iet anders wil, als besluitende, *dat tot het lichchaam meer gevoegd is, als uitbreyding en beweeging*, indien door dit meer bygevoegde het zelfde verstaan werd, dat God konstig door de omrolling der lichchaamen toevoegd, dan hebbe hier wyders niet op te zeggen, maar indien het noch een tweede byvoegzel mocht zyn, dan kan ik het immer zoo min verstaan als het eerste.

Om te toonen, *dat God ook iet aan het weezen van den Geest byvoegd*, gebruikt UE. geen andere bewyzen, dan dat men de wyze niet kan verstaan, hoe de denking weet dat'er uitgebreide weezens zyn, en hoe het denkend en uitgebreid weezen opzicht op elkanderen heeft. Doch deeze reeden vertoond alleen dat wy de verbintenis van Ziel en lichchaam niet volkoomen verstaan, maar geenzins dat God iets aan het weezen van den Geest voegd, en indien wy, om dat wy een zaak niet volkoomen begrypen, een byvoeg moesten invoeren, dat noch eigenschap van die zaak, noch iet weezendlyks daar buiten was, dan diende men verborgen hoedaanigheeden te hulp te roepen: maar ik achte dat men, den Geest wel bestierende, die hulp-bende missen kan.

Na deeze verlichting voerd UE. de eerste stelling in, te weeten, *dat de Ziel byzondere wyze van denken van en door het lichchaam ontfangd*, en alhoewel UE. het lichchaam de oorzaak van die denking noemd, welke de Ziel van het lichchaam heeft, zo zie ik nochtans dat de geheele poging daar op nitkomt, *dat het lichchaam het voorwerp is dat de ziel kend*: indien men niet anders voorheeft, dan weet ik niet wat het woord oorzaak hier in gemengd doed, of men moest, na de wyze der Reedenkonstenaars de oorzaaken vermeenigvuldigende, *het voorwerp* en *de geleegendheid beginnende ooozaaken*, begeeren te noemen. Zo dat hier dan geen geschil overig blyft dan in de benaaming, en ten aanzien der zaak zal het waarachtig zyn, *dat de Ziel geen wyze van denken van en daar het lichchaam ontfangd*, maar dat het lichchaam het voorwerp en de geleegendheid is, van de kennis die de Ziel van het lichchaam heeft.

De tweede stelling, *dat de Ziel op de wenk en begeert van de wil het lichaam kan beweegen*, daar in zal grooter verschil overig blyven. Wat

is dat te zeggen *dat de ziel het lichchaam kan beweegen?* kan de Ziel het lichchaam naderen, kan het onſtoffelyke het lichchaam voortſtoten, of is'er een andere wyze, waar op men door een manier van ſpreeken zeggen kan, dat het eene ſchepzel het ander beweegd dan door de naadering en aanraaking? welke zal doch die andere wyze zijn? of zal dit maar te zeggen zyn dat de wil van de ziel voorgaat en de beweeging volgd, gelijk uit het gevolg uwer redenen mijn toeſchijnd? maar, behalven dat ik dit in al zijn uitbreiding niet toeſtemme, en hier na noch te onderzoeken ſtaat, zo kan dit niet bewyzen dat de ziel het lichchaam beweegd; want de voorgaande wil, ende volgende beweegingen worden niet van elkander maar van God veroorzaakt, en daar is tuſſchen willen en beweegen geen zoodaanigen verbintenis, als de naadering en aanraaking tuſſchen lichchaam en lichchaam, dat men daar op zelf oneigendlyk en door maniere van ſpreeken, de beweeging van het lichchaam aan de ziel zou konnen toeſchryven.

Dat UE. zegd, *dat'er overvloedige woorden in myn Schriften zyn die het zonnen klaar bewyzen:* daar op zegge ik, indien'er woorden in mijn ſchriften gevonden wierden, voor een meening die ik teegenwoordig kan bewijzen valſch te zyn, dat ik als dan zoude bekennen gedwaald te hebben, en mijn zelven weederleggen: Onderwylen kan ik niet zien dat de woorden uit mijn *beginzelen van waarheid en Deucht* aangetrokken, deeze dwaaling behelzen, want dat ick zeggen *dat de denking dit byzonder lichchaam als een werktuig gebruikt*, dat beteekend alleen, volgens de inhoud van myn voorgaande Brief, *dat de Ziel in haar eigen lichchaam de verbeelding der andere lichchaamen kend, en daar uit beſluiten kan dat ze in de natuur der dingen beſtaan*, het welk blykt uit de woorden die daar, pag. 213. onmiddelyk aan volgen, *waar door ze*, de Ziel naamendlyk, *veel kennis van de lichchaamelyke natuur verkrijgd*: diergelyken zin hebben ook de woorden, pag. 216. *dat de dierlyke Geeſten in het hooft het onmiddelyk werktuig van de denking zyn*: en de woorden pag. 215. van de *beweeging die op de wil volgen, waar door ons lichchaam op't gebied der wil tot de gebuurſchap van andere lichchaamen word overgevoerd*, die ſpreeken van de uitwendige roering, als blykt uit het bygevoegde van *gaan ſpringen*, en *ſwemmen*, welke uitwendige roering van de inwendige verbeelding wel onderſcheidende, zo blyft het geen ik beweer vaſt en beſtendig.

De reedeneering die UE. vervolgens voerd, om te betoonen dat de

de Ziel het lichchaam kan beweegen, is noch uit de natuur van de ziel noch uit de natuur van het lichchaam afgeleid, maar enkelijk uit de bevinding beſlooten, in welke bevinding ik achte dat een miſlag begaan word, met de verbeelding aan de Ziel toe te ſchryven, of de kennis die de Ziel van de verbeelding heeft, het vormen en ontwerpen der verbeelding te noemen. Ik neem aan dat de Ziel kennis heeft van de verbeelding, dat deeze kennis in order der natuur laater, in tyd nochtans gelijk is: UE. moeſt dan aanwijzen dat de Ziel lichchaamelyke begrippen en voorneemens konde vormen, datze die begrippen en voorneemens, in order van natuur of tyd, eerder in zich zelven vormd, dan het lichchaam inwendig of uitwendig daar aan deelachtig is, en eindelyk, *dat de Ziel het lichchaam zulk een wyze van beweeging doed doen, als zy meend dat tot die uitdrukking noodig is.* Ik zie niet dat UE. tot een deezer drie byzondere ſtukken eenige bewyzen, dan het geen ik een misſlag in de bevinding noem, bybrengd: de zending van den H. Geeſt op den Pinxſter dach, het ſpreeken met andere taalen, en de geleerde reedenvoering van Petrus, daar uit blyk wel het geene UE. beſluit, *dat hy verſtond het geene hy zeide, vervolgens dat de begrippen van't geen de H. Geeſt wilden uitgeſprooken hebben, aan zyn Geeſt was bekend gemaakt.* maar daar uit volgd niet dat de bevatting van woorden, of eenige lichchaamelyke zaaken, in order van natuur of tyd, eerder in zyn Ziel, dan in zyn verbeelding zyn geweeſt, veel min, *dat den Geeſt van Petrus onmiddelyk zyn tong en mond bepaalde zodaanige uitdrukkingen te doen, als tot bekend maaken noodig was,* maar gelyk de begrippen hem door den H. Geeſt waaren bekend gemaakt, zoo gaf hem dien zelven Geeſt de taalen uit te ſpreeken, moetende het een en ander aan God en den H. Geeſt worden toegeſchreeven; hebbende zyn ziel niet gewerkt op zyn lichchaam, maat alleen geweeten en verſtaan, wat den H. Geeſt veroorzaakten.

Hebbende dus verre bezich geweeſt om de verlichting uwer twee ſtellingen te bezien, zal ik wyders onderſtaan, of UE. iet tot verſwakking van myn gevoelen bybrengd.

De *acht ſtellinge* die ik voor af hebbe ingevoerd, daar van gaat UE. de vier eerſten voorby, houde die daarom voor toegeſtaan. Op de *vyfde* en *ſesde* zegt UE. *indien wy God in zyn eigentlyke en opperſte volmaaktheid, als het eeuwige weezen, en in die eeuwigheid God als eerſte oorzaak en voortbrenger aller dingen, en het ſchepzel in die zelfde eeuwigheid als het*

ver-

veroorſaakte en voortgebrachte aanmerken, met een betrekking tot God, ſo gaat het door, dat God den eenigen werker en voortbrenger van de ſchepzelen is, en zo voord. In deeze eigentlyke aanmerking is dan myn gevoelen waarachtig, naamentlyk, *dat God den eeniger werker en voortbrenger van de ſchepſelen is.* En of men op een oneigentlyke wyze, en na onze eindige en tydelyke denking, zeggen wil, *dat God: door middelen werkt*, en *dat God met de middelen zaamenloopt*, dat kan mijn gevoelen niet belemmeren. Indien het geene ik beweer *eigentlyk* waarachtig is, wat raakt myn het eygentlyke? want om dat dit op een wyze van ſpreeken zal uitkoomen, zullen myn reedenen daar door geen kracht verliezen.

Wat het in heeft *het ſchepzel in die zelfde eenwigheyd aan te merken*, dat weet ik echter niet, men moet ieder zaak aanmerken na zyn eygenſchappen, God is eeuwig, men mach daarom het eeuwige weezen, niet anders dan in de eeuwigheid, en het ſchepzel, niet anders, dan onder afhanging en duuring aanmerken, en dus moet het waarachtig zyn, *dat de eeuwige oorzaak, den eenigen werker van het afhangende en duurende ſchepzel is.*

Op de volgende redeneering, *dat God ons met een eindig wezen en verſtand en onder duurig heeft voortgebracht*, en zo voord, ſta ik toe, dat wy niet onderſcheidelyk de enkelheid van Gods eeuwige daad, te zaamen met het duurende ſchepzel, konnen begrypen: men moet echter de eeuwigheid en de duuring niet onder een mengen, noch ons eindig verſtand zo veel toegeeven dat wy God of zyn daad tydelyk bevatten. Gods daad is dan in de eeuwigheyt, zy duurd geen zesduizend Jaaren, noch ze geſchied niet in een ſtip des tyds, maar het ſchepzel van de eeuwige daad veroorzaakt, kan misſchien zes duyzend Jaaren out zyn, dewyl dat onder duuring moet bevat worden; want als een eeuwige oorzaak iet veroorzaakt, dan is het veroorzaakte door de reeden van veroorzaaken, vormelyk van de oorzaak onderſcheiden, en zo nootzakelyk onder duurig en tyd, als de oorzaak eeuwig is: zo dat wy de betrekkinge tuſſchen eeuwigheid en duuring niet onderſcheidelyk verſtaan, maar wel dat het gewrocht van de eeuwige oorzaak onder duuring beſtaan moet, Om dat dan een gewrocht nootwendig onder duuring beſtaat, zo houde ik het voor teegenſtrydig, *dat God ons met die uitgeſtrektheid van verſtand had konnen ſcheppen, dat zyy de eeuwigheid in een volle maat hedde konnen begrypen*, want dat is het

het zelfde, of hy een ſchepzel ſchepte dat geen ſchepzel was.

Als wy dan de dingen beſchouwen in het afgetrokken zo zy ons voorkoomen, en dan begrypen, dat God om het een te doen worden het ander als een middel gebruikt, en dat wy dat middel dan oorzaak noemen, en zeggen, dat Godt met dat middel te zaamen loopt, dat zal dan niet anders dan een ſpreek wyze zyn, uit de gebruikelyke taal afgenomen, de welke de zaak niet uitdrukt zo als ze eigentlijk en in der waarheid is, maar zoo als ze het ongeoeffende volk toeſchynd: als men dan het weezen der zaaken onderzoekt, moet men zich door de taal van het gemeene volk niet laaten verwerren.

In de *zevende ſtelling* ontken ik *de zaamen loop* der werkinge Gods met die der ſchepzelen, en de *onder oorzaaken*, UE. zegd daarop *dat het waar is, indien zin als het ſchepzel of onderoorzaak onafhangende aangemerkt zoude worden*, maar wil ook *dat God in den rye der ſcheppinge, en ons onder duuring aangemerkt, het eene ſchepzel kan gebruiken om het ander te doen voort koomen, en dat wy na de wyze van ons eindig begrip, moogen zeggen, dat den ſchepper met zyn ſchepzel zaamenloopt.* Het welk niet anders te zeggen is, als dat de taal van de domme meenichte, diergelyke beteekenis aan de woorden geeft, en dat men de taal van het ongeoeffende volk wel gebruiken mach: maar men moet weeten dat men als dan van de dingen ſpreekt, niet na hun eigenſchappen, maar na de bekwaamheid van zinnelyke en lichchaamelyke denkers,

Als men de zaak in zich zelven inziet, zal men de woorden zodaanige beteekenis niet geeven, maar in tegendeel de *zaamenloop* en de *onderoorzaeken* moeten ontkennen: *om dat het onderſtelde onderwerp in de zelfde ſtip des tyds van God afhangd*, zo is het onmogchelyk, dat het eene ſchepzel kan gebruikt worden om het ander te doen voortkoomen, het eigentlyk afhangen van God, laat niet toe, dat God door of in een ſchepzel, als door een middel, of in een onderwerp iet uitwerkt: en de wyze der duuring waar in God ons geſteld heeft, kan de bevatting, dat de de ſchepzelen middelen of onderwerpen zoude zyn, waar door of waar in God iet veroorzaakt, niet waarachtig maaken, om dat de wyze van onze duuring wel nootzaakt de zaak ſtuks gewys, maar niet teegenſtrydig te bevatten. Dewyl nu het onderſteelde onderwerp in de zelde ſtip is des tyds van God afhangd, in dier voegen dat het een en 't ander te zaamen begrepen, een eenig ge-

wrocht van Gods daad is, zo dat het onderſtelde onderwerp, en het verdichte inhangende gewrocht, in de zelfde tyd, en op zelfde wyze van God afhangen, zo moet men het niet voor onderſcheiden gewrochten, maar alleen voor onderſcheiden aanmerkingen van een en het zelfde gewrocht, opneemen. De ſtucksgewyze aanmerkinge door onze duuring in komende, beſtaat hier in, dat de ſchepzelen in hun volkoomen weezendlykheid begrypende den ganſchen omtrek hunner duuring, van Gods enkele en eeuwige daad afhangende, na onze wyze van beſtaan, als konnende niet een oogenblik op zich beſtaan, bevat worden als of God de ſchepzelen yder oogenblik op een nieuw voortbracht, en dewyl deeze voortbrenging aan het gantſche ſchepzel toe te paſſen is, zo zal deeze wyze van bevatten ook meede brengen, dat er noch onderſoorzaak, noch zaamenloop mach geſteld worden, en dat God geen gewrocht in een gewrocht ſteld.

Myn woorden uit de *achſte ſtelling*, dat God op het ſchepzel dat hy geſchaapen heeft *niet en werkt als oorzaak*, ſteld UE. teegen een plaats uit myn *Grondveſten van de Chriſtelyke Godsdienſt*, pag. 114: 115. maar indien UE. de volgende zyde leeſt, zult daar de gewaande ſtryt weggenoomen vinden, zo dat deeze plaats niet vereiſcht UE. Brief van 19 April 1691. na te zien.

Noch zegt UE. *het ſchepzel is van werking beroofd wel als eerſte oorzaak en onafhangende, maar niet onderſchikt, want wie kan zeggen dat een Vogel niet vliegd*, en zo voord. De onderſchikte oorzaaken acht ik door de bovenſtaande reedenen genoegzaam uitgeroeid te hebben: men kan nochtans wel zeggen dat een Vogel vliegd, een menſch ſpreekt, gelijk aan een voort geſtooten bol, geen oorzaak noch werker zyner beweeging zynde, de rolling word toegeſchreeven, welke rolling aan den bol eigen is, en niet aan des zelfs voortſtoter, zoo is ook het ſpreeken aan den menſch, en het vliegen aan den Vogel eigen, en niet aan God die het ſpreeken en vliegen uitwerkt; en dus heeft God het verſtand en het ſpreeken niet zoo onmiddelyk in den menſch gelegd, dat den menſch niemand anders als zich zelven nodig heeft. Noch voegd UE. daar by, *zo een zaak daarom niet werken konde, om dat het veroorzaakt is, zo kan een Ziel niet gezegd worden te denken, maar het zullen alle onmiddelyk Gods denkingen en werkingen zyn*. Ik beweer dat een zaak die veroorzaakt is, niets uitwerken of veroorzaaken kan, maar geenzins dat de natuur van een ſchepzel niet in werkin-

kinge beſtaan kan: innerlyk in het weezen zelf een werking te zyn, gelyk de menſchelyke Ziel, of iet buiten het weezen uit te werken, dat God alleen toekomt, verſchild oneindig: en dieshalven den menſch word gezegd te denken, en het menſchelyke denken is geen denking van God, maar God is daar van den eenigen en onmiddelijcke oorzaak.

Op het beſluit dat ik uit de acht ſtellingen trek ſtaat U E. toe, *dat het eene ſchepzel op het ander niet iwerken kan, als een oorzaak door zich, of onafhangende*, maar ontkend dat *na de wyze van onze duuring en eindig begrip*, maar hoe wy na de wyze van onze duuring, de zaak die eigentlyk waarachtig is, niet valſch maaken, en dat door die wyze zelf blykt, dat'er noch middel noch onderwerp in de Goddelijke veroorzaaking weezen kan, is hier vooren getoond. *Of het te bevatten is dat onze Ziel door de natuurlyke vereeniging met het lichchaam het vermoogen ontfangen heeft, om ons lichchaam te konnen beweegen*, daar op zegge ik neen het is niet te bevatten, want de beweeging word alleen van God veroorzaakt, en de wyze van ſpreeken waar door men zegd, dat het eene lichchaam het ander beweegd, beteekend alleen de nadering en aanraaking, en dewyl de Ziel het lichchaam niet kan naderen of raaken, zo kan ze zelf op een oneigendlyke wyze niet gezegd worden, het lichchaam te konnen beweegen. Dat ik nu in myn *beginzelen van Waarheyd en Deuchd* zeggen, *dat wy de gewaarwordinge der lichchaamen door middel van het weezendlyke lichchaam verkrygen* daar wil ik alleen, dat het weezendlyke lichchaam het voorwerp van des zelfs denkbeeld is, en dat wy het lichchaam niet in Gods denkbeeld, zien, noch dat des lichchaams denkbeeld geen wyze van onze geeſt zonder voorwerp is, maar geenzins dat onze Ziel het lichchaam beweegd, of daar van bewoogen word.

Na dat U E. deeze myn Verklaaringe over de acht ſtellingen zult gezien hebben, acht ik, dat U E. in de zelven te zaamen genoomen, of yder op zich nagedacht, overtuiginge genoeg zult vinden, om toe te ſtaan, *dat noch de menſchelyke Ziel, noch Engel noch Duivel, op eenig lichchaam of geeſt, die van hem onderſcheiden is werkt, of werken kan.*

Van de lichchaamelyke Natuur.

In dit Hooftſtuk neemd U E. alleen aanmerkinge op dit beſluit, *dat men moet ontkennen dat het lichchaam innerlyk in zijn weezen een werking is*, willende *dat God de lichchaamen door zamenvoeging zodaanig toeſteld, dat men zeggen kan, in dat zamengeſtelde innerlijk een wyze van werken te konnen voortbrengen*, dat zal in der daad niet anders dan een wyze van beweegen zijn, en alle beweeging is een lyding, zo dat ik deeze geheele aanmerking voor een verdraaide beteekenis van het woord *werking* opneem. Ik acht ook dat men geenig lichchaam zodaanig toegeſteld vind, dat de beweeging uit zyn zelven voortkomt, dan alleen voor het uitterlyke oog, daar de taal van het gemeen na geboetzeerd is, maar die de zaak wil verſtaan moeſt op des zelfde weezen merken.

In myn Brief hebbe gezegd, *dat het in zig zelf onmoogchelyk is*, niet dat het lichchaam in zich verbeeld en afſchetſt, maar *dat het de afſchetzing zoude weeten, of daar van mèewuſtig zijn.* Onderwylen is de afſchetzing en verbeelding in het lichchaam niet anders, dan de verſcheiden afſtuitinge van het licht, waar door het menſchelyk oog de verbeelding gewaar word. Ik ontken van geſchaapen weezens, niet alle werkinge, maar alle uitwerkingen of het werken buiten hun weezen; en *werken noem ik*, niet de beweeginge, maar *het kennen en denken.*

Van de Ziel.

De voornaamſte aanmerkinge over dit deel, gaat over deeze myne woorden, *de kennis die de Ziel heeft, is niet zo zeer der lichchaamen die verbeelden of verbeeld worden, als wel der verbeeldingen zelfs.* De goeddunkende beſchryvingen die U E. van de verbeeldingen en bezinningen geeft, voorby gaande, ſtem ik dit beſluit daar van toe, *dat de bezinningen en verbeeldingen omtrend lichchaamelyke voorwerpen verkeeren, en maar in meer en min verſchillen.* Wanneer ik zegge dat de Ziel kend de verbeeldingen en bezinningen, dat beteekend de wyze waar door de Ziel het lichchaam kend; als U E. dan eiſcht, dat ik toonen zal

zal waar in dit eigentlyk beſtaat, dan eiſcht ghy iets, waar door, indien wy eens zo verre vorderen van dit te konnen volbrengen, het moogchelyk waarachtig zal zyn, *dat wy een volkoomen kennis van de Ziel hebben*, en daarom zo lang men moet belyden dat onze kennis daar ontrent onvolmaakt is, zal men de wyze waar door de Ziel het lichchaam kend, niet volkoomen konnen verklaaren.

De redeneering die U E. voerd, om de verwarring myner woorden te toonen, komt hier op uit, dat ik moeſt aanwyzen, wat verbeelding en bezinning buiten het lichchaam is, en hoe de Ziel de verbeelding kan kennen, zonder het lichchaam dat verbeeld of verbeeld word. Ik zegge dat de Ziel het lichchaam kend, doch dat deeze kennis tot haar voorwerp heeft, niet het lichchaam na de zelfſtandigheid in het afgetrokken als een enkele uitbreiding, maar het lichchaam met eenige aandoeningen en wyze aangedaan, welke aandoeningen en wyze wy begrypen, als verbeelding en bezinning, en zegge dus dat de Ziel *niet zo zeer* het lichchaam dat verbeeld of verbeeld word, als wel *de verbeelding zelf kend*; om dat de verbeeldingen en bezinningen niet eigendlyk zyn de aandoeningen en wyze van het lichchaam, maar de wyze op welke de Ziel dezelve gewaar word.

Hierom ſta ik niet toe het geen U E. als een zeekere zaak ter needer ſteld, met deeze woorden, *de bezinning en verbeelding is niet anders als een wyze van beweegen in 't lichchaam die van het lichchaam niet en kan geſcheiden worden, zo ik dan zegge dat de Ziel de bezinning of verbeelding kend, zo zeg ik eigendlyk, dat de Ziel maar zeekere wyze van beweeging van het lichchaam kend*: de bezinning en verbeelding, voor zo veel als zy tot het lichchaam behooren, zyn niet anders dan wyze van beweegen, maar wyze van beweegen, als zodaanig, is noch kleur noch klanck, dat dan deeze wyze van beweegen als verbeelding en bezinning begreepen worden, is niet eigentlyk de wyze van beweegen in het lichchaam, maar de wyze van kennen in de Ziel, waar door zy de wyze van beweegen in het lichchaam, als bezinning en verbeelding gewaar word.

Wanneer U E. dan omſtandig genoeg teegens myn reeden voerd, dat de verbeelding niet kan gekend worden zonder het lichchaam te kennen, zo beweerd U E. iets dat ik niet ontkenne, als myn Ziel de verbeelding van een Regenboog kent, of de gewaarwording van pyn heeft, dan kend ze het geen in de lichchaamen die verbeelden of ver-

beeld worden, niet anders dan een wyze van beweegen is, myn Ziel echter kend het als verſcheiden verwen, en als een moeyelyke ſmart, en dus is het te verſtaan, dat de kennis die de Ziel heeft, *niet zo zeer is* een kennis der verbeelde of verbeeldende lichchaamen, als wel der *verbeeldingen* zelfs.

Als UE. dan vraagd, *wat is de verbeelding buiten de lichchaamen die verbeelden of verbeeld worden*. ik antwoorden, *het is de wyſe waar mede de Ziel het lichchaam kend*, en by aldien wy zo volkoomen kennis van de Ziel als van het lichchaam hadde, wy zoude deeze wyze zo wel verſtaan, als de wyze of beweeging in het lichchaam, zonder eenig byvoegzel daar toe nodig te hebben.

Hier meede acht ik genoegzaame ontwarring gedaan te hebben, omtrent alle die vraagen van verbeelding zonder lichchaam, en met eene doen blyken, dat te zeggen, den Geeſt kend de verbeeldingen, wat anders, en naders gezeyd is, dan den Geeſt kend zekere byzondere beweeging van het lichchaam, nadien de beweegingen van het lichchaam als zodanig van den Geeſt niet gekend, maar alleen uit de verbeelding en bezinning, beſlooten worden. Die dan het eigen weezen van de zaak aanwyſt, die zegd wat anders en wat naders, dan die zich aan den ſchyn vergaapt. Dewyl nu den Geeſt in denken beſtaat, en het lichchaam een beweegende uitbreiding is, zo kande vereeninging deezer twee weezens niet anders zyn, dan dat de denking de uitbreiding kend, om dat de denking met een ſchepzel op geen andere wyze vereenigen kan: en om dat ze de uitbreiding gewaar word als verbeelding en bezinning, zo moet volgen, dat de vereeniging in de kennis der verbeelding en bezinning beſtaat; zonder dat men hier aan, om dat wy als noch de wyze van kennen niet onderſcheidelyk genoeg weeten te verklaaren met reeden kan twyffelen: Doch die dit niet toeſtaat zal myn een dienſt doen, indien hy kan zeggen wat de vereeniging van Ziel en lichchaam is.

Te verklaaren hoe ik bevat, *dat de Ziel haar eigen lichchaam alleen onmiddelyk kend, en dat het haar onmiddelyk werktuig is, en dat ze niet eigentlyk de andere lichchaamen, maar alleen des zelfs verbeeldingen kend*, acht ik dat openinge, genoeg zal geeven, op alle de ſwaarigheeden en vraagen die UE. hier over inſteld, ik zeg *dat de Ziel haar eygen lichchaam alleen onmiddelyk kend*, om dat ze de wyze der beweeging van haar eigen lichchaam, op haar

wyze

wyze van kennen, dat is, onder bezinning en verbeelding gewaar word. *Dat ze niet eigendlyk de andere lichchaamen maar alleen des zelfs verbeelding kend*, om dat de verbeelding van andere lichaamen, voor zo veel dat tot het lichchaam behoord, alleen een wyze van beweegen in haar eigen lichchaam is, welke wyze van beweegen zy onder verbeelding bevattende alleen de verbeelding dier andere lichchaamen kend, zonder dat het weezen of de wyze der beweeging, van die andere lichchaamen, haar voorwerp zy. *Dat het eigen lichchaam het onmiddelyk werktuyg van de Ziel is*, om dat de Ziel daar in de verbeelding, der andere lichchaamen kend, en uit die verbeelding kan besluiten dat ze in die natuur der dingen bestaan. Deeze gedaane verklaaring acht ik UE. in staat zal stellen, om te zien hoe alle de gemaakte swaarigheeden weg te nee men zyn.

Eer ik hier afscheiden moet noch iet zeggen op deeze twe woorden, *zo 'er geheel geen overeenkomst tusscheu Ziel en lichchaam, dat is tusschen stoffelyken onstoffelyk is, zo kan ik in geenerlye opzicht ofze begrypen hoe zy elkander ooit konnen kennen.* Zeeker dat 'er overeenkomst moet zyn tusschen de kennis en het gekende, dat zou ten zy men de overeenkomst zeer oneigentlyk neemt, swaar om te bewyzen of te verklaaren zyn, kennen ofte gekend te worden verschild zo veel, dat het schynt of deeze twee wel op het allerverste, en na hun volkomen bestaan van elkander konnen verschillen, en misschien kan, de kennis geen voorwerp zyn om gekend te worden, en als dan, zou het verschil der weezens noodig zyn, op dat den een den ander kende.

Op de vraage, *waarom kend myn Ziel meer de verbeeldingen van myn lichchaam, als van anderen?* antwoorde ik, om dat de kennis van u lichchaam het ondeelig maakend onderscheid in de denking is, waar door u Ziel van myne onderscheiden word, en indien u Ziel ook kennis van de verbeeldingen in myn lichchaam had, dan zou u Ziel ook myn Ziel zyn, en dewyl dit ongerymd is, zo kend ieder Ziel alleen zyn eigen lichchaam,

Het geen UE. op het besluit van dit hooftdeel inbrengd, bestaat in de onderscheiding van onafhangende en onderschikte oorzaaken, en is te voren onderzocht. Het geen alleen zyn aanmerking verdiend zyn deeze woorden, *indien de Ziel niet buiten haar weezen kan werken, zo is het onmoochelyk dat zy ooit lichchaam of verbeelding van lichchaamen kan hebben, lichchaam en verbeelding van lichchaam geschied in, door*

en omtrent lichchaaamen, welke alle buiten de Ziel zyn. Als de Ziel lichchaamen of des zelfs verbeeldingen kend, ſchoon die buiten haar weezen beſtaan, zo werkt zy nochtans niet buiten haar weezen, want het kennen behoord tot het innerlyke weezen van de Ziel, en kan alzo weinig daar buiten geoeffend worden, als de Ziel van haar eigen weezen vervreemden kan. Alhoewel de voorwerpen der kennis buiten haar weezen zyn, het kennen van die voorwerpen blyft in haar weezen beſlooten, en dat God als oorzaak, de Ziel lichchaamelyke voorwerpen voorſteld, in dat opzicht der ontfanging, is de Ziel lydelyk, en dieshalven kan ze in geenig opzicht buiten haar weezen werken.

Van Ziel en lichchaam in opzigt tot Elkander.

Aangaande de ſchyn van onmoogchelykheid, dat Ziel en lichchaam, weegens hunne zeer verſcheiden weezens, opzicht op elkanderen zoude hebben, die U E. hier weederom ophaald, dat is te vooren beantwoord, als meede de plaatzen uit myn *beginzelen van Waarheid en Deughd*, daar U E. wil dat ik een teegenzegging toeſtemme, verklaard. Op myn woorden, *De vereeniging die de Ziel met het lichchaam heeft, is dan niet de werking van den een op den ander, maar alleen dat de Ziel de verbeeldingen en bezinningen des lichhaams kend:* heeft U E. ook niets of het is te vooren verhandeld.

Myn woorden, *dat de bevattingen en de wil, de beweeginge des lichhaams* niet *voorgaan maar volgen*, houd U E. ten uiterſte duiſter gezegd, en ghy wilt dat ik bewyzen moet, dat de wil de beweeginge des lichchaams nooit voorgaan, maar altyd zoude volgen, met byvoeging dat dit ons *hoofdgeſchil is*, dat ik het maar ter neederſtel zonder het *allerminſte bewys*, en dat het tegens *myn eygen woorden ſtryd*. Maar die verſwaarende omſtandigheeden zullen weinig gewicht aanbrengen. Die de bevatting en de wil voor de beweeging ſtellen, en de wil oorzaak der volgende beweeging noemen, die ſpreeken beveſtigender wyzen, en moeten dieshalven bewyzen, maar die het een en het ander ontkend, heeft maar bewys af te wachten zonder dat hy verplicht is het teegendeel te bewyzen, echter hebbe ik door myn ganſchen brief het teegendeel getoond, met te bewyzen

dat

dat een ſchepzel niets kan uitwerken: maar wat U E. plicht in dit geſchil is, kan hier voor in het onderzoek over u tweede ſtelling blyken, daar U E. beveſtigd, *dat de Ziel op de wenken begeerte van haar wil het lichchaam kan beweegen*, welke beveſtiging ik achte dat nooit zal konnen beweezen worden.

Daar ik de misſlag der bevinding aanwyze, en toone hoe de Ziel gezegd word, *de uytwendige beweeging te willen en die voor te gaan*, eiſcht UE. verklaaring van 't geen ik door eenige benaaminge verſta. Ik verſta dan door *innerlyke verbeelding*, de indrukzelen of ſpooren, die door de lichchaamelyke bezinningen in de harzenen ingedrukt, als beelden der voorwerpen van de Ziel bevat worden. Door *uiterlyke beweeginge*, de roering der uiterlyke leeden overeenkoomen met de innerlyke verbeelding, als de beweeging der tonge met de verbeelding van ſpreeken. Door *inwendige ſchikking der verbeelding*, de onderſcheiden toepaſſing, weeder opening, en gelykheid van de indrukzelen en ſpooren in de harzenen, dat is, ik verſta door inwendige geſchikking der verbeelding, alle de voorneemens en poogingen voor zo veel ze op lichchaamelyke dingen opzigt hebben, en waar van ſporen in de harzenen gevonden worden. Door *vrywillige beweeging*, dat de Ziel kennis hebbende van de verbeelding de zelve toeſtemd, en goedkeurd.

De beſchryving van vrywillige beweeging hadde ik in myn brief geſteld, en is ook van UE. op twee plaatze uitgeſchreeven, en nochtans vervolgd UE, *is hier vrywillige beweeging, en beweeging die op de wil volgd, zo is ons heele geſchil uit, want dan is de wil oorzaak van de beweeging* enz. Ik heb hier wyders niet op te zeggen, is ons geſchil uit door de vrywillige beweeging die ik beſchryf, dan acht ik de waereld van een hooftdwaaling verloſt, dan is de wil geen oorzaak van beweeging, noch de Ziel werkt buiten zich zelven, maar houd zich vergenoegd met de Goddelyke wonderwerken te beſchouwen.

Noch zegd U E. het is het geheele geſchil, *of het verſtand en de wil geen inbeeldingen of iet ontwerpt of vormeerd, die ſy door het lichchaam doed uitvoeren.* Ik zeg daar neen toe, en begryp niets in de ziel waar door ze tot zodaanige dingen bekwaam zou zyn, die dit dan ſtelt en weet, moet dat bewyzen en toonen: *indien dat ontkent* word vervolgd UE. *zegd myn eens wat het ontwerp van een verſtandige reedeneering in de Ziel is*, maar indien de genaamde verſtandige redeneering word aange-

merkt voor zo veel ze uit woorden beſtaat en op lichchaamelyke dingen beteekenis heeft, dan ontken ik, dat daar van een ontwerp in de Ziel is, of weezen kan: en bygevolg UE. diende dit te hebben aangeweezen.

Nader verklaaring

Het geen ik van den oorſpronk der taalen zegge, ſtaat UE. toe, alleenlyk daar tuſſchen in laſſende *dat Adam met die hoedaanigheit d ſchynt geſchaapen te zyn*, doch dewyl UE. daar op niet aandringd, zal het niet nodig zyn te vertoonen, dat de taalen van die natuur zyn, dat ze niet ingeſchapen konnen worden. Maar UE. kond niet toeſtaan, *dat als God den menſchen werkingen toeſchryft, of dat God door hen werkt, dat zulks een oneigentlyke wyze van ſpreeken zoude zyn, na de wyze van het gemeene volk, maar dat het een onderwyzing is*. enz. Ik hadde gezegd, dat de Heilige Schrift met gebruikelyke woorden ingeſteld is, paſſende die nochtans in veele plaatzen toe op het weezen der zaake zelf, daar toe aanhaalende, *dat ze de zelfde werkinge aan God*, die de oorzaak is, *en aan de ſchepzelen*, dat gewrochten zyn, *toeſchryft*, als ze zegt, *dat de menſchen werken*, of dat God *door hen werkt*, en *dat God alles werkt*, en dat hy de *alleen machtigen is*. Ik erkenne dan dat God de bekwaamſte woorden gebruikt om van de menſchen verſtaan te worden: maar dewyl de H. Schrift beſchreven is tot verkryginge der opperſte gelukzaaligheid, niet alleen voor den zodaanigen die God met een doordringend verſtand begaafd, maar ook voor die armhartige die een doordringend verſtand geweigerd is, zo heeft de alwyze God de H. Schrift zo doen beſchryven, dat den een en den ander daar gebruik van maaken, en nuttigheid in vinden kan. Dit is de reeden waarom de H. Schrift God beſchrijft, voor de verſtandigen, als de algenoegzaame in zich zelven, waar van alle ſchepzelen afhangen, en op andere plaatze, op een menſchelyke wyze, na de zinnelyke bekwaamheid van vrome doch kleen verſtandige, als of God belang aan de menſchelyke bedryven had. Het een en het ander woord met duidelyke woorden ter nedergeſteld, en men kan uit de bewoording noch uit de zaamenhechting altyd niet vinden, wat eigendlyk te verſtaan is, maar als wy door een klaare bevattinge verſtaan dat God onafhankelyk is, dan is die bevatting de keurſteen, om te onderſcheiden,

dat

dat die plaatzen die God, na de klank der woorden, in de menſchelyke belangens inwikkelen, oneigendlyk te verſtaan zyn. Dit nu op ons onderwerp toegepaſt, zal men alleen moeten zien wat klaar kan begreepen worden, om als dan dat klaar begrip te gebruiken tot een keurſteen, om de oneigendlyke plaatzen aan te wyzen. Dewyl ik nu klaarlyk begryp, en ook, zo myn dunkt, onweeder leggelyke bewyzen gegeeven hebben, *dat God alleen de oorzaak aller weezens en werkingen is*, zo is dat myn keurſteen, om te oordeelen, dat alle plaatzen in het Heilige Boek, die na de klank der bewoording het teegendeel beteekenen, oneigentlyk, en na de wyze van het ongeoefende volk te verſtaan zyn. Indien dan de plaatzen die den menſch uitwerkinge, of het zelfde werk dat God doed, toeſchryven, of hem aanmerken als een onderwerp der Goddelyke veroorzaaking, eigentlyk te verſtaan zyn, dat moet niet gezocht worden in de bewoording, dewyl daar het teegengeſtelde ook gevonden word: maar die beteekenis moeſt men klaar begrypen in zich zelven waarachtigtig te zyn. Indien UE. deezen Reegel om de H. Schrift te verklaaren toeſtemd, dan is het geen ik van des zelfs inſtellinge zegge uitgepleit, en in zaaken van deezee natuur alleen maar te toetzen welke bevattingen waarachtig zyn: en indien UE. niet toeſtemd, zal UE. zich met veel moeyelykheeden belemmerd vinden; doch ik ſcheide hier af.

De aanmerkinge die UE, maakt over myn woorden, *dat alle beweeginge onmiddelyk van God afhangen*, enz. beſtaan in herhaaling van het voorgaande, daar my aangedraage. Wyders vraagd UE. *wat is dat voor een bewysreeden, daarom is de taal de ſpraak van een menſch, om dat'er de Ziel meêwuſtheid van heeft?* de kracht van 't bewys leyd hier in, om dat de meêwuſtigheid des menſchen werkelykheid daar meede verzeld is. Ik merk niet dat UE. op dit bewys veel zegd, maar wel onderzoekt hoe de Ziel deeze meêwuſtigheid hebben kan, en van myn weeten wilt de wyze waar meede de Ziel de verbeeldingen en bezinningen kend, waar van UE. zo wel als ik, belyd onkundig te zyn. Zo *de Ziel* vervolgd ghy *geen lichchaam kan beweegen, en niet kan gezegd worden by het lichchaam te zyn, hoe kan zy van de ſpraak, die een beweeging van 't lichchaam is, meêwuſtig zyn?* als of tot de meêwuſtigheid het beweegen en het by zyn vereiſcht wierd. Wel aan, toegeſtaan zynde, dat de Ziel het lichchaam beweegd, en dat ze daar by is, zegd myn doch hoe dat ze op die onderſtelling ken-

nis of meêwuſtigheid van de ſpraak hebben kan, en kan dat niet geſchieden, gelyk ik vaſt ſtel, wat moeyelykheid ſchuylt'er doch meer aan myn zyde, als aan de uwe, om dat ik het beweegen en by zyn ontkenne.

Het lichchaam heeft de betekenis der woorden niet aan de klanken gevoegd, zegt UE. *want dat is in haar wezen niet ingeſlooten, en klanken als klanken beteekenen niets*: maar ik brenge dat bewys over op de Ziel, en zal daar het zelfde beſluiten, *de Ziel heeft de beteekenis der woorden niet aan de klanken gevoegd, want dat is in haar weezen niet ingeſlooten:* gaat dit niet door, dan moeſt getoond worden dat het voegen van beteekenis aan klanken, in het weezen van de Ziel ingeſlooten was, dat ik denke niet te volbrengen zal zyn.

Gelyk UE. dan uit de onkenning van het lichchaam, het voegen der beteekenis aan de klanken de Ziel toeeigend, en zelf beveſtigd, *dat de Ziel de beteekenis door het lichchaam veroorzaakt en uytwerkt*, zonder de bekwaamheid die de Ziel daar toe heeft te konnen vertoonen: zo beſluit ik met meerder recht, dewyl dit tot het weezen van de Ziel niet behoord, dat men het lichchaam zulks toeeigene moet, en men zal hier zo naakt en berooid in de verklaaring niet gevonden worden, want de klanken konnen ſpooren in de harzenen hebben, gelyk ook de verbeeldinge van andere lichchaamen, en dieshalven kan de verbintenis der klanken met de verbeeldingen in het lichchaam plaats hebben, zonder dat de Ziel daar iet toe doed: maar op dat het een menſchelyke ſpraak zy, moet'er des menſchen werkelykheid meede verzeld zyn, dat is te zeggen, de ziel moet kennis hebben van de klanken en van de verbintenis met de verbeeldingen; want zo lang des menſchen daad, dat alleen de kennis is die innerlykt tot de Ziel behoord, hier afgetrokken blyfd, kan het geluid ſlaan, geen menſchelyke ſpraak zyn.

De toepaſſing van dit hoofdeel, dat *het geene van 't ſpreeken gezegd is van alle beweeginge moet gelden die men den menſch toeſchryft* enz. daar op zegd UE. *dit zo begrepen zynde, doode ik eigendlyk geen menſch maar God van wien alle beweeginge onmiddelyk ofhangen* enz. Indien UE. beſloot dat God de onmiddelyke oorzaak der beweginge is die in een doodſlag voorvald, dan was het waarachtig, doch de vorm waar door die beweeging een doodſlag is, huysveſt niet in de beweeging als beweeging, maar in het zeedelyke kwaad van de Ziel, en dieshalven kan

de

de doodslag niet aan God de onmiddelyke oorzaak der beweeging, maar wel aan den mensch toegeschreeven worden, weegens de redelykheid in de Ziel, en derzelver zaamenvoeging met het lichchaam: op welke wyze den doodslag aan donder of blixem, of eenig redenloos ding eigendlyk niet toe te schryven is. Ook bekenne ik dat den Geest, van de beweeginge in het lichchaam die onmiddelyk van God afhangen, een bloote aanschouwer is. zonder daar iet toe by te brengen, behoudens nochtans dat in die aanschouwing het zeedelyke goed of kwaad geleegen legd.

De slaauste zin waar in een mensch gezegd word een doodslag te begaan, bestaat hier in, *om dat de beweeginge van het swaard*, op het uiterlyke oog, *van des menschen hand begin neemd*: dezen zin noem ik de slauste, om dat het in dezen zin kan voorvallen, zonder zeedelyk goed of quaad van de redelykheid hier in te mengen, en dan zal het geen UE. daar uit trekt zonder eenige ongerymdheid, waarachtig zyn, namentlyk, dat het van een verstandige en van een zinnelooze, van een mensch en van een beest, op dezelfde wyze geschied; want beweeging als beweeging is zeedelyk goed noch kwaad, en ik kan wel dulden dat men ze dierlyk, of leevenloos en werkstukkig noemd.

Den vollen zin waarom den doodslag den mensch word toegeschreeven, is, *voor zo veel ik kennis hadde en genoegen schepte dat een ander mensch op die beweeging van mijn hand in gevaar was, of koomen konde.* Dat U E. zegd, dat door God als oorzaak en onmiddelyke beweeging, de doodslag gedaan word, en dat hy daar toe hand en swaard gebruikt, dat zyn ongeschikte woorden, die met het grootste onrecht aan myn gevoelen worden toegepast: Het is ook een misverstand, dat volgens myn stelling de Ziel noch kennis noch genoegen kan nemen, van iets dat in het lichchaam gebeurd: en het schynd dat U E. wel zoud konnen begrypen, hoe de Ziel kennis van de beweeginge der lichchaamen kan hebben, indien zy het lichchaam kan beweegen en aandoen, ik wenschte dat U E. het maar op die valsche onderstellingen had onder noomen, en twyffele niet, of het zou met de valscheid der onderstellingen geevenaard zyn.

De grondvest, waarom dat vermaak en genoegen te neemen in de beweeginge der lichchaamen, en de uitkomsten die daar op volgen, die beweeginge en uitkomsten der menschen daaden doed zyn, is om dat de kennis, het vermaak en genoegen, tot de daadelykheid van des menschen Ziel behoord, en dat het zeedelyke goed of kwaad in de gestalte des gemoeds, en niet in de uitwendige beweeging of uitkomst bestaat. Dit gaat zo verre, dat na de weezendlyke reeden van deuchd en ondeuchd, ik een vormelyke doodslag begaan zou, indien ik vermaak en genoegen schepten in de moord door een ander begaan, zelf indien ik vermaak en genoegen schepten dat een mensch door ongeval, zonder tusschenkooming van een ander mensch, om het leeven komt: en op onderstelling dat een ander mensch door de beweeging van myn eigen lichchaam, teegen de wil en goedkeuring van myn Ziel, het leeven verloor, zou ik vormelyk geen doodslaager zyn. Zyn broeder haaten is doodslaan, een vrouwe aanzien om te begeeren is overspel. En zo zal A, die met toestemming en genoegen een mensch van het leeven beroofd, een doodslager zyn, en B, die het teegen de wil van zyn Ziel, in de slaausten zin doed, aan de vorm van de doodslag onschuldig zyn.

Wat aangaat den Waereldlyken rechter in het ſtraffen van den doodſlag, die ziet eigendlyk niet op de weezendlyke reeden van deuchd en ondeuchd, maar op de gemeene ruſt, trachtende alles te weeren wat daar teegen ſtryd, konnende uit dat beſtier geen reedenen van gewicht in het teegenwoordige geſchil invloeyen.

Wanneer een menſch, volgens het gemeene volk-regt, zyn vyand met konſt en overleg om het leeven brengd, dan is hy voor den waereldlyken rechter niet ſtraffbaar, om dat hy daar door de gemeene ruſt niet verſtoord: maar of hy na de weezendlyke reeden van deuchd en ondeuchd geen doodſlager is, dat is een ander geſchil, het gemeene volkrecht zal hem niet alleen van misdaad vryſpreeken, maar zelfs die daad als pryswaardig verheffen, en den daader beloonen, doch uit de weezendlyke reeden van deuchd en ondeuchd vloeyen deeze uitſpraaken, *hebt uwe vyanden lief*, en *vergeld niemand kwaad voor kwaad*. Wanneer iemand by ongeval, en teegen zyn wil, zyn vriend dood, die kan, na de weezendlyke reeden van deuchd en ondeuchd, geen vormelyke doodſlaager zyn.

Ik achte hier de eenige reeden, waarom een daad de onze, en deuchd of ondeuchd genaamd moet worden, uit de ingeſchaapen zeedelykheid en wil van de Ziel, afgeleid te hebben, en houde dit zo duidelyk en enkelvoedig, dat men klaarlyk kan zien, dat'er geen andere weezen kan; gelyk ook in myn voorgaande brief, in de twee laatſte zin-ſnydingen in het deel van de Ziel, de zeeden-tucht kortelyk begreepen is.

Van Engelen en Duyvelen.

Tot een begin van dit Hooftdeel zegt U E. dat ik *voor onderſtel zonder eenig bewys, dat de Engelen of Duivelen geeſten zyn, gelyk de menſchelyke Zielen enz.* Doch myn toeleg was niet om dit ſtuk in 't byzonder te bewyzen, maar alleen te verklaaren, hoe dit op myn gronden te bevatten is: hierom gedraag ik myn, op het einde van de brief, aan myn gedrukte werken, en byzondere brieven, daar ik myn gevoelen van het beſtaan der byzondere geeſten bewyze, en dewyl UE. in deeze die bewyzen niet hebt poogen te ontzenuwen, zo vinde hier ook niets te beantwoorden.

Ik breide de kennis der Engelen niet wyder uit, dan die der menchſelyke Zielen, noch hebbe te vooren gezegd, dat de Ziel de verbeeldingen kend van het lichchaam dat het haaren genoemd word, en niet die van andere lichchaamen, maar uitdrukkelyk, *dat de Ziel haar eigen lichchaam onmiddelijk kend, en dat ze de verbeeldinge van andere lichchaamen kend.* Hier dan afſcheiden blyft alleen overig het onderzoek over de twee voorbeelden van myn bygebracht.

Het eerſte, dat de Duivel een menſchen-moorder en een Vader der leugenen genaamd word, op myn gronden verklaarende, is, *dat de Duivel kennis had dat het lichchaam 't welk zyn onmiddelyk werktuig is, verſtaanelijke uitdrukkingen van bedriegchelijke beteekenis aan Eva voorſtelde enz.* Het eerſte dat U E. hier op zegd, is dat ghy niet kond zien, *dat dit in Moſis of in Chriſti woorden opgeſlooten legd*

legd, maar de woorden van Moiſes en van Chriſtus beveſtigen alleen dat den Duivel de menſchen bedroogen heeft, zonder van het werktuig waar meede hy dat gedaan heeft het allerminſte te zeggen: dat dan de bevatting die ik hebbe in hunne woorden niet opgeſlooten is, kan niet tot der zelver nadeel dienen, en alle die het op een andere wyze bevatten, zullen weiniger als ik met de woorden van het Heilige boek overeenſtemmen.

Dat U E. deeze uitlegging, by oude noch nieuwe, noch by al den ſwerm der Schryvers die voor of teegen *D. Bekker* geſchreeven hebben, niet gevonden heeft, is wel te gelooven; ik weet ook niet dat'er eenige Schryvers zyn, die op hunne gronden, het geen de Heilige Schrift van de verleiding verhaald, konnen verklaaren. De *Heer Bekker* bekend dat het beſwaarlyk te verſtaan is, en alle die hem hier in teegen zyn, betoonen met hunne verwarring en teegenzegging dat zy her noch minder verſtaan, ſchoon veele van hen, ſteunende op een algemeene ingewortelde inbeelding, ſtoutelyk beveſtigen dat den Duivel door een natuurlyke Slange geſprooken heeft. Onderwylen heeft myn gevoelen geen getuigen noodig, als het op goede gronden geboud is, en 't geen de H Schrift verhaald bekwaamelyk verklaaren kan, dat is myn genoeg.

Dat UE. zich in her geſchil van de werkinge des Duivels, 't welk in deezen tyd van rijp en groen behandeld word, niet wild inlaaten, moet ik goedkeuren, wanneer ik overdenk met wat ſpoorelooshetd, en verſtandelooze drift, dit geſchil gedreeven word. Maar wat kan het helpen, zich van het gekijf te onttrekken, indien woelachtige Geeſten, welker naam en bedrijf elkanderen reeht ſtrydig zyn, ons niet laaten ruſten? JACOBUS KOELMAN, dienaar des Euangeliums, LIB. ART. MAG. en Philoſophie Doctor, zo hy zig zelven noemd, heeft den krop die hy teegens de Heer Bekker hadde, niet konnen uitſchudden, zonder zyn leezers te zeggen, [a] *behalven 't geen de leeraars doen tot voortplanting van deeze dingen, zyn'er noch anderen, die . . . . . 't zy met private onderwyzingen, mondeling en ſchriftelyk, over de meditatien van Cartes (gelyk zich ald is een Ambachtsman van Amſterdam zeer verkloekt, om een deel Jongelingen die ongeſouten en ſchaadelyke nieuwigheeden, niet zonder vermenging van Sociniaanſche grouwelen in te prenten, waar van wy droeve en zeer ſchaadelyke vruchten en preuven hebben gezien en gehoord, waar van ook de Leeraars van Amſterdam kennis hebben, zonder dat zy met ernſt en goede middelen 't zelve teegengaan) 't groote deſſein vorderen, van Carteſii Schriften en Philoſopheeringen ſmaakelyk te maaken.* Indien dat deezen Meeſter der konſten en Philoſophie Doctor in ſtaat geweeſt was, en ondernomen hadde te bewyzen, dat den geenen die hy dus belaſterd, de Carteſiaanſche Wysbegeerte met vermenging van Sociniaanſche grouwelen anderen had pogen in te prenten, dan had den leezer konnen zien wat dien *Held* teegens een *Ambachtsman* vermocht: maar nadien hy niet anders uitbraakt dan 't geen een laſter-ziek gemoed naaſt by de hand heeft, zal zyn vergalde pen geen opmerkingwaardig zyn, en hy wel in zyn ruſt moogen blyven, indien ſlechts de droeve en ſchaadelyke vruchten en preuven hem niet ontſtellen, ingevallen hy geen raad mocht weeten, om een deel Jongelingen (gelijk hyze noemd) van hunne vaſtigheid af te brengen, en in zyn verwarring en verbittering in te wikkelen; gelijk het hem ook ſchijnd te ſmarten, dat de leeraars van Amſterdam, als kennis van mijn bedrijf en gevoelen hebbende, het zelve niet met ernſt, en goede middelen (zegd hy) teegengaan: doch wy, deezen verhitten Koelman tyd om te verkoelen gunnende, keeren weeder tot onze zaak. Ik

[a] Koelman, vergift van de Carteſiaanſche Philoſophie, pag. 393.

Ik zegge, *dat den Dryvel kennis had, dat het lichchaam het welk zyn onmiddelyk werktuig is*, enz. maar niet dat hy kennis hadde van het lichchaam eener natuurlyke Slange, of dat hy daar daar door sprak. De H. Schrift leerd dit niet, en het voorwendzel is in zich zelfs teegenstrydig. Hoe nu het geluit, en de verbintenis met verbeeldingen, in het lichchaam dat des Duivels onmiddelyk werktuig is, heeft konnen plaats hebben, is op de zelve wyze te verstaan als hier voor van het menschelijk lichchaam is aangewezen, den Duivel dan meêwustheid hebbende van dit geluit, zo was het des Duivels taal. Den eersten oorzaak en uitvinder van het bedrog is den Duivel, om dat hy de uitdrukking van bedriechelyke beteekenis kenden, en goedkeurden (te weten, de woorden van *oorzaak* en *uitvinder* na de gewoone taal gebruikt, want eigendlyk om dat de zonden een berooving is, heeft het bedrog noch oorzaak noch uitvinder) hy was dan de oorzaak om dat het zyn daad, den Vader en uitvinder, om dat hy de eerste in het misdrijf was.

Dat nu de Heere Christus aan den Duivel meer toeschrijft, als ik hier zegge, kan ik niet zien: en dat Christus hem de eigen en waare oorzaak, door de benaaming van *Vader der leugenen*, zoude noemen, dat is niet te verstaan, of daar moest een *eigen en waare oorzaak*, van een berooving zyn: en dat'er ooit iemand in volkoomender zin, als ik van den Duivel zegge, een verleider en een bedrieger kan genoemd worden, of dat den Duivel het lichchaam, de mond, en de tonge van de Slang, heeft bewoogen en bepaald, dat zal myn niet beweezen worden.

Het tweede voorbeeld, dat den Engel in 't Leeger der Assiriers honderd en vyfentachtig duizend menschen in eenen nacht versloeg, daar van zegd UE. dat myn uitlegging niet kond verstaan, en alhoewel ik niet kan verzeekeren hoe het bepaaldelyk geschied is, zo hebbe ik nochtans, op onderstelling van de pest, het zelve zo duidelyk verklaard, dat myn dunkt, dat ik niet klaarder hadde konnen zyn. Doch dewijl UE. daar van afscheid, zal het ook daar by laaten berusten.

Zie daar myn Heer wat ik op de teegenwerpen en vraagen, die het UE. behaagd heeft teegens myn brief in te stellen, geantwoord hebbe. Het word aan UE. geoeffend oordeel overgelaaten, of ik in deezen eenige naader bevestiging myner voorgaande, of oplossing der teegenwerpen uit U. eigen gevoelen voortvloeyende, of weederlegginge der vraagen en verzeekerende vaststellinge dier menschen die het beslykte pad bewandelen, gegeeven hebbe. Myne gedachten teegen te streeven, enkelijk om dat ze zonderling zyn, zonder de gronden en bewysreedenen te wikken en te weegen, gelijk die verworpen neiging by baatzoekende voorgangers en verblinde volgers krachtig woeld, verwacht ik niet van uwe bescheidenheid, als hebbende voor lang blyken gehad, dat UE ongewoone voorstellingen met een onbelemmerd oordeel onderzoekt. Om deeze reeden word dit mijn byzonder gevoelen, met volkoomen onbeschroomheid, UE. oordeel onderworpen, om daar, als aan een onvervalschten keursteen, te bezien, of het den Proef kan doorstaan: gelijk een reeks van tijd te vooren, veele myner byzonderheeden, tot bereiking van dat oogmerk, UE. toegeschikt zyn; tot welke een weinig afgebrooken handeling te hervatten, gunstige geleegendheid afwachtende, blyve, na UE. onophoudelijke vordering in de waarheid, en ruste des gemoeds toe gewenscht te hebben.

MYN HEER

UE. Onderdanen en verplichten Dienaar

WILLEM DEURHOFF.

Amsteldam 15. July 1692.

EYNDE.